

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:3, Issue:12
sssjournal.com

pp.2041-2060
ISSN:2587-1587

2017

sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 20/11/2017

The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 25/12/2017

Published Date (Makale Yayın Tarihi) 26.12.2017

KÜRESELLEŞMENİN OLUŞUMUNA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT UPON THE FACTORS PROVIDING A BASIS FOR THE GENERATION OF GLOBALISM

Yrd. Doç.Dr. Mehmet KAYA

Dicle Üniv. İİBF İktisat Bölümü, kayamehmet@dicle.edu.tr, Diyarbakır/Türkiye

Doç.Dr. Bahar Burtan DOĞAN

Dicle Üniv. İİBF İktisat Bölümü, baharburtandogan@yahoo.com, Diyarbakır/Türkiye

Okt. Sevim Bakır KAYA

Dicle Üniv. Ergani MYO Yön. ve Org.sevim.bkaya@dicle.edu.tr, Diyarbakır/Türkiye

ÖZ

İnsanlık tarihinin her döneminde öne çıkan düşünceler, kurumlar ve parametrelerin çok hızlı bir şekilde değiştiği aşikârdır. Bu değişimle oluşan yapılar; çağın ekonomik, siyasal ve sosyal özellikleriyle nitelendirilmektedir. Küreselleşme kavramı da bu bağlamda, 1990'lı yıllarda Doğu Blok'unun yıkılmasından sonra revaçta olmuş ve tüm toplumsal değişimlerin izahında temel bir işlev görmüştür. Sosyal bilimler alanında da en çok tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Kavrama literatürde; batılılaşma, modernleşme, piyasaların bütünleşmesi, bilişim ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması gibi birçok farklı anlamlar yüklenmektedir. Kavramın tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları dolayısıyla anlamı ve içeriğinin net olarak ifadesi zorlaşmaktadır. Aynı durum, küreselleşmenin hayata geçmesine nelerin yol açtığı sorusunun cevabında da söz konusudur. İşte bu çalışmada bütüncül bir yaklaşımla küreselleşmenin anlamı ile küreselleşmeye yol açan faktörler açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Küreselleşme, Teknoloji, Yeni Ekonomik Düzen, Neoliberalizm

ABSTRACT

It is obvious that the ideas, institutions, and parameters which come to the fore in the human history have been changing rapidly. The structures formed within this change are defined with economic, political and social features of era. The concept of globalization within this context, became fashionable in 1990s after collapse of the Eastern Bloc, and had a core function in the explanation of the whole social changes. It has also been one of the most controversial concepts in the field of social sciences. Various meanings have been attributed on the concept such as westernization, modernization, integration of markets, spread of information and communication technologies. The clearly expression of concept's meaning and content becomes difficult due to the history, political, economic and cultural dimensions of it. The same situation is valid for the answer of the question of what caused the globalization to occur. This study tries to explain the meaning and the factors which led to globalization with a holistic approach.

Key Words: Globalization, Technology, New Economic Order, Neoliberalism

1. GİRİŞ

Yaşadığımız dünyada son yıllarda yaşamın her alanında hissedilen çok önemli dönüşümler meydana gelmiştir. Söz konusu dönüşüm; yalnızca uluslararası siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerde değil, günlük toplumsal yaşamda, akademik ve entelektüel yaşamda da aynı derecede önemli sonuçlara, yeniliklere yol açmış, ayrıca kendimize, toplumlara ve bir bütün olarak dünyaya bakışımızı da derinden etkilemiştir. 1980'li yıllardan

itibaren, kendisine dünyada olup biten her şeyi açıklama gücü atfedilmiş olan ve günümüz konjonktürünün egemen paradigması olarak nitelendirilen kavram küreselleşmedir.

“Küreselleşme” sözcüğünün kullanımı çok yakınlarda yaygınlaştı. Daha önceki dağınık ve sürekli olmayan kullanımına karşın, küreselleşme kavramı, 1980’lerin başına, hatta ortalarına kadar akademik çevreler tarafından kesinlikle önemli bir kavram olarak kabul görmedi. Küreselleşme kavramının kullanımı 1980’lerin ikinci yarısı boyunca öyle bir artış göstermiştir ki, kavramın dünyanın farklı yerlerindeki çok sayıda çağdaş yaşam alanına giriş örüntülerinin izini sürmek neredeyse olanaksız hale gelmiştir. (Robertson, 1999:21-22).

Etimolojik olarak küreselleşme sözcüğü bir isim fiildir. İngilizcede isim türetme yollarından biri de, bazı fiillerin sonuna “ization” eki getirilmesi suretiyle çift anlamlı özel bir kelime elde edilir. Türetilen yeni kelime anlam açısından hem orijinal fiilin tanımladığı süreci hem de bu sürecin son durumunu kapsayan bir isimdir. Buna göre küreselleşme hem tek küresel-bütünleşmiş bir dünyayı inşa etmeye yönelik süreçleri tanımlayan bir isimdir. Bu nedenle küreselleşme en genel anlamda “dünyanın küçülerek yoğunlaşmasına yönelik” süreçlere gönderme yapan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın küçülerek yoğunlaşması iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin, haberleşme ve ulaşımı daha hızlı, daha kolay ve daha ucuz hale getirmesinin ve böylece karşılıklı bağımlılığın artmasının sonucudur. (Coştu, 2005: 96-97).

Bu küresel karşılıklı bağımlılık duygusu görece bağımsız birçok alanda ve bölgede hızla kabul görür hale geldi. Dünya savaşları, özellikle de “insanlığı sarsan” ve doğurduğu kötü sonuçlarıyla İkinci Dünya Savaşı, Üçüncü Dünya olarak bilinir hale gelen ülkelerin ortaya çıkışı, uluslararası, ulusaşırı ve ulusüstü kurumların çoğalması, küresel ekonomi diye bilinir hale gelen şeyi düzenleme girişimleri, iki katlı “nesnel” ve “öznel” “küreselleşme” sürecinde çok önemli roller oynadılar. Bunun yanında kuşkusuz McLuhan’ın medya merkezli “küresel köy”e ilişkin yorumları kısmen bu tür gelişmeler tarafından şekillendirildi. (Robertson, 1999: 21-22).

Böylece küreselleşme genel olarak toplumsal ve ekonomik ilişkilerin ulusal devletin sınırlarının dışına çıkarak dünyaya yayılması, ülkeler ve toplulukları birbirine birçok açıdan bağlayan unsurların artması ve zamanla artan ölçüde bir bütünleşme sürecini ifade etmek üzere kullanılmaktadır, diyebiliriz.

Ancak küreselleşme karmaşık faktörlere sahip ve çok yönlü bir süreç olduğu için, küreselleşmenin ne olduğu ve nelerin küreselleşmeye yol açtığı başta olmak üzere birçok husus tartışmalıdır.

Küreselleşmenin ne olduğu sorusuna, yukarıdaki tanımdan farklı olarak, çok farklı tanımlar yapılmaya çalışılmış, ancak bu tanımlardan bir uzlaşımın çıkma olasılığı yok veya düşük gibi. Bu da çok doğal çünkü kavramın tanımı, hangi yönden ve hangi faktörler üzerinden ele alınmasına göre değişmektedir.

Nitekim küreselleşmenin kavramsal içeriği ve unsurları ile ilgili tartışmalar da hala devam ediyor ve devam edeceğe benziyor. Hatta küreselleşmenin başlangıç dönemi olarak birbirinden çok uzak zaman dilimleri ifade ediliyor. Küreselleşmenin unsurları üzerinde (uluslararası ticaret ve uluslararası ticarete açık olmak, sermaye hareketliliği, işgücü hareketliliği, çokuluslu işletmeler [ÇUI] üretimin değişen yapısı, teknoloji üretme kullanabilme ve endüstri ilişkilerinde dönüşüm-yeni istihdam biçimleri) genel olarak bir anlaşmaya varıldığını söylemek mümkünken, bu unsurların hizmet ettikleri amaçların, yine iki karşıt görüş (karşı olanlar ve destekleyenler) açısından farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu görüşler de; kapitalizmin küreselleşmeyi kullanarak ulusu (ve onun temsil ettiği değerleri), sosyal boyutu ve emeği ezip geçtiği görüşü ile küreselleşen liberalizmin yeni fırsatları ve gelişmeyi beraberinde getirdiği görüşüdür (Zengingönül, 2005: 2).

Küreselleşme olgusuna günümüz sosyal bilimcilerinden gelen yaklaşımlarda, bakış açısına göre küreselleşme sürecinin belirli kısımlarının yüceltildiği, aynı sürecin bir kısım boyutlarının ise önemsenmediği görülmektedir. Hâlbuki sürecin doğru ve anlaşılır bir şekilde açıklığa kavuşturulabilmesi için, küreselleşme olgusunun bütün alt süreçlerinin ve aktörlerinin incelenmesi ve değerlendirilebilmesi gerekmektedir. (Ateş, 2006: 26).

İşte çalışmanın bir başka amacı da küreselleşmeye hangi faktörlerin yol açtığını bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymaktır.

2.KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE İÇERİĞİ

Bugün “yeni dünya düzeni” ve “evrensel köy” (global village) gibi farklı deyimlerle de gündeme getirilen gerek Türkiye’de gerekse dünyada en tartışmalı kavramlardan biri de küreselleşmedir. Küreselleşme (ya da globalleşme) günlük konuşmalarda bile en sık kullanılan kavramlardan biridir (Olgun, 2006: 143). İki kutuplu dünya düzenininin 1980’ler sonlarında çökmesinin ardından gitgide sihirli bir sözcük haline gelen küreselleşme birçoklarınınca her yerde aynı sonucu doğuran, kaçınılmaz ve her şeye kadir bir güç olarak anlaşılmaktadır. Küresel finans piyasalarından internet, fast food, askeriye ve siyasete kadar toplumsal hayatın her alanında

dolaşıma girmiş olan küreselleşme kavramı farklı geleneklerden beslendiği için türdeş olmayan devasa bir literatürün gelişmesine yol açmış ve aynı zamanda popüler bir kavram olarak günümüzün klişesi haline gelmiştir. Ancak küreselleşme kavramına başvuran pek çok kişi tam olarak neyi ifade etmek istediğini açık bir şekilde belirtmemektedir. Nitekim enformasyon çağının ortaya çıkması, sanayi sonrası toplum, post modern toplum, geç modernite, kapitalizmin bir aşaması, devletin geri çekilmesi, geleneksel kültürlerin yok olması gibi bütün toplumsal değişimler için küreselleşme sözcüğüne başvurulmaktadır (Erdoğan, 2008: 20).

Bu durumda da küreselleşme de bütün moda sözcükler gibi aynı kaderi paylaşır. Şeffaflaştıklarını iddia ettikleri deneyimler ne kadar çok olursa, sözcüklerin kendisi o kadar bulanıklaşır. Dirsekleriyle itip yerine geçtikleri ne kadar çok ortodoks hakikat varsa, o ölçüde tartışılmaz kurallar halini alır. Kavramın başlangıçta yakalamaya çalıştığı türden insani pratikler kaybolur; terimin “doğru anlamış” görüldüğü şey artık “doğru” dur, “önümüzde duran dünya”nın niteliğidir ve terim, sorgulama muafiyeti ister. “Küreselleşme” de bu kuralı bozmamıştır (Bauman, 2010: 8).

Bir kavram olarak küreselleşme, hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapar. Küreselleşme kavramının günümüzde gönderme yaptığı süreçler ile eylemler bazı kesintilerle birlikte birkaç yüzyıldır gelişim halindeydi, ama küreselleşme tartışmasının odak noktası görece yakın dönemler üzerindedir. Bu tartışmanın modernliğin dış hatları ve doğasıyla yakından bağlantılandırılması ölçüsünde, küreselleşme çok bariz şekilde son zamanlardaki gelişmelere gönderme yapar. Ancak, küreselleşmenin tek bir biçimde kavranamayan modernliğin doğrudan bir sonucu diye görülemeyeceğini ya da onunla bir tutulamayacağını da vurgulamak gerekir (Robertson, 1999: 21).

Çünkü küreselleşme tek bir boyuta indirgenemeyecek nitelikte sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve düşünsel boyutları da olan çok daha karmaşık bir olaydır (Yılmaz, 2004: 25). Bundan dolayı da küreselleşmeye çok farklı anlam ve değerler yüklemenin yanında, çok farklı tanımlamalar ve nitelermeler yapılmıştır.

Sürecin doğru algılanabilmesi için, bir kavram olarak *küreselleşme*'ye yüklenen farklı anlamların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Fakat bundan önce şu tespitin yapılması yararlı olacaktır: Hangi perspektiften tanımlanıyor olursa olsun, *küreselleşme*, kendisine, günümüze egemen olan iktisadi, siyasal ve kültürel dinamikleri açıklama yeteneği atfedilmiş kavramların en önemlisi durumundadır. Bu kavram, tekraren söyleyelim, ilk bakışta görülenin tersine, birbirinden çok farklı anlamlar yüklenerek kullanılmaktadır. Farklı anlam yüklemelerin temelinde yatan farklı algılamaları ve yorumlamaları, “Yeni Dünya Düzeni”nden hoşnut olanlar ile olmayanlar” şeklinde iki ana damara ayırabiliriz (Aydın, 2003: 82).

Birbirine zıt ideolojik duruşlar yansıtan bu algılamaların birincisi, “liberalizmin evrensel zaferi” olduğu için küreselleşmeyi, “ulaşılabilir mutlu son” (Fukuyama'nın tarihin sonu tezi) olarak ilan etmektedir. “*Küreselleşme*'nin iktisadi alan tezahürleri, global refah seviyesinin yükseltilmesini mümkün kılacaktır.” Buna mukabil *Yeni Dünya Düzeni*'nden hoşnut olmayanların getirdiği yaklaşım (bu yaklaşımın bir ucunda *Marksist geleneğin sürdürücüleri*, diğer ucunda *radikal milliyetçiler* yer almaktadır) *küreselleşme* kavramını, “emperyalizmin aldığı yeni biçim” veya kapitalizmin çıkarlarını maksimize edici sonuçlar doğuran “iktisadi/siyasi/kültürel aynileştirme programı” olarak görmektedir (Aydın, 2003: 82).

2001 Nobel Ekonomi Ödülünün sahibi Joseph E. Stiglitz **Globalization and Its Discontents** adlı kitabında: “Küreselleşme temelde, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesidir, ulaşım ve iletişim maliyetlerini inanılmaz ölçüde azaltacağı için ortaya konmuştur; ayrıca mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve (daha az ölçüde) insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması demektir. Yalnızca sermaye ve malların değil teknolojiyi de sınırlar arasında dolaştıran uluslararası kuruluşlar da küreselleşmeye büyük bir güç sağlıyor” şeklinde açıklamıştır (Stiglitz, 2002: 31).

The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization kitabının Pulitzer ödüllü yazarı Thomas Friedman: “Öncelikle, küreselleşme sistemi, statik Soğuk Savaş sisteminin tersine, süregiden dinamik bir süreç: Pazarların, ulus-devletlerin ve teknolojilerin karşı konulmaz biçimde, dünyanın daha önce hiç görmediği bir ölçüde bütünleşmesini içeriyor-bireylerin, şirketlerin ve ulus-devletlerin dünyanın dört bir yanına her zamankinden daha kolay, daha hızlı, daha derinden ve daha ucuz ulaşmasını sağlayacak ve aynı zamanda bu yeni sistem tarafından itilip kalkılan ya da kenarda bırakılanlarda güçlü bir ters tepki yaratacaktır” şeklinde nispeten daha kapsamlı ve “Yeni Dünya Düzeni”nden hoşnut olanlar lehine bir tanım yapmıştır (Friedman, 2003: 30-31)

Farklı bir yaklaşıma göre ise küreselleşme soğuk savaş döneminden sonra Batı'nın zaferini yeni bir açılımla dünya geneline yayması olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda “yaşanan süreç dağılma, sömürgeleşme, demokratikleşme sürecinde daha geriye savrulma anlamına gelmektedir.” Bu süreçte uluslararası sermayenin

egemenliği kayıtsız şartsız hale gelmekte ve dünya ölçeğinde tekelleşmektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre küreselleşme vahşi kapitalizmin makyajlanmış hali ya da emperyalizmin yeni yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta küreselleşme “bu yüzyılın başında terminolojiye girmiş olan emperyalizmin kendisidir. Emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır. (<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der49m1.pdf>, Erişim tarihi: 11.11.2017)

Yeldan'a(2002:20) göre ise: “Küreselleşme olgusunu dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi parçaların birbirleriyle ve giderek dünya piyasalarıyla eklemlenmesi olarak algılıyoruz. Ticaretin ve sermaye akımlarının serbestleşmesi küreselleşmenin en dar tanımıyla iktisadi vurgularını sunmaktadır” şeklindeki açıklaması kavramın iktisadi boyutuna vurgu yaptığı gibi sürecin unsurlarını da ifade etmektedir. Yeldan devamında: “Daha geniş bir bakış açısıyla ele alınırsa bu sürecin piyasa mantığını engelleyen her türlü kolektif yapının yok edilmesi gerektiği görülecektir. Ekonomik verimlik söylemi altında rasyonelliğin birinci kıstası olarak sunulan sermaye karlılığının sağlanmasında her türlü toplumsal, idari ve yasal kısıtlamayı akıl dışı olarak nitelendirmekte ve kaldırılması gerektiğini savunmaktadır.” Bu da sermayenin hareketliliğinin küreselleşme açısından önemini belirtmektedir.

Buraya kadar yapılan tanımlarda ekonomik boyut öne çıkarılmakta ve küreselleşme ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, bağımlı hale gelmesi olarak algılanmaktadır. Buna göre küreselleşme sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve organizasyonların tam olarak uluslararasılaştığı ve tam anlamıyla karşılıklı olarak bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasal yapılanmadır. Bu yeni yapılanma içinde ekonomik rekabetin zemini milli ekonomiler olmaktan çıkarak dünya gezegeninin (globus) tamamı haline gelmektedir. (<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der49m1.pdf>, Erişim tarihi: 11.11.2017)

Bunun yanında küreselleşmeye, toplumsal yaşamın siyasal, ekonomik ve sosyal boyutlarının tümünü kapsadığı yönünde yaklaşımlar var. Buna göre küreselleşme ulaşım, bilişim ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmelerin toplumsal (ve kültürel) yapılar üzerinde mekânsal uzaklıklardan kaynaklanan farklılıkları ortadan kaynaklanan bir süreç olarak algılanmaktadır. Kavramı bir ideal olarak görenler ise küreselleşmenin tüm devlet ve ulusların eşit koşullar içinde yer aldığı bir süreç olarak düşünmektedir. Bu yaklaşımın yandaşları küreselleşmeyi yeryüzündeki tüm insanların ortak bir kaderi paylaşarak, siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin tek bir dünya devletine doğru yol aldığı; ulusal sınırların kalktığı, siyasal açıdan egemenlik, ekonomik açıdan çıkar çatışmalarının bulunmadığı bir dünyaya götüreceğini öngörürler (Gökdere, 2001: 72).

Küreselleşme için gerek yukarıda yapılan tanımlar ve gerekse oluşan bilgi birikim sayesinde, küreselleşme denilince akla gelen unsurları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür: (Koçdemir, 2002: 147-148).

- ✓ Mekânla ilgili mesafelerin önemi azalmaktadır. Mesafenin aşılma maliyeti düşmekte, sınırlar önemsiz hale gelmektedir.
- ✓ Devlet seviyesinin altında ve üstünde entegrasyonlar ve oluşumlar söz konusudur.
- ✓ Dünya ticareti dünya milli gelirinden daha hızlı artmaktadır.
- ✓ Uluslar arası mali piyasalarda deregülasyon, birbirine bağlanma ve ağlanma vardır.
- ✓ Yabancı doğrudan yatırımlar artmaktadır.
- ✓ Çokuluslu ya da ulus ötesi (transnasyonal) şirketler dünya siyasetini belirleyen aktörlerden birisi haline gelmektedir.
- ✓ Sermaye kolayca ülke sınırları dışına çıkabilmekte ve istediği yerde yoğunlaşabilmektedir.
- ✓ Sosyal ve kültürel tek tipleşme süreci yaşanmaktadır.
- ✓ Ülkeler, sosyal gruplar ve fertler arasında iletişim, etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın yoğunluk ve kapsamı artmaktadır.

Küreselleşme kavramının hangi unsurları içermesi gerektiği konusunda ortak bir kanı olmamasına rağmen genel kabul görmüş biçimi olarak şu tanımlama yapılabilir: Küreselleşme; insan, sermaye, teknoloji ve hizmetler bakımından entegrasyonun sağlanmasıdır. Ampirik olarak küreselleşme; ticaretin, direkt yabancı sermaye yatırımlarının artması ve fikir haklarının ortaya konulmasıyla üretim faktörlerinin mobilitesinin daha da yükselmesi sonucu dünyanın giderek daha fazla bütünleşmesini ifade eder (Cebeci, 2011: 360-361).

Ayrıca, küreselleşme birbiriyle ilintili birçok alanı kapsıyor olmasına karşın, bugünün hâkim literatüründe küreselleşme kavramsallaştırması piyasa ekonomisi merkezli liberal ideolojinin tekelindeymiş gibi görünmektedir (Ateş: 2006, 26). Yani küreselleşme kavramı üzerinden kurgulanan söylemin taşıdığı temel iddia

şudur: Siyasi düzlemde liberal demokrasi (çok partili demokratik sistem, insan hakları ve hukukun üstünlüğü), iktisadi düzlemde piyasa ekonomisi(korumacılığın tasfiye edilerek mal ve sermaye hareketlerinin önündeki bütün engellerin kaldırılması ticaretin çok taraflı olarak serbestleştirilmesi) ve kültürel düzlemde postmodernizm (farklı kültürlerin, inançları ve düşüncelerin, birbirini düşman ilan etmeden, birlikte yaşaması ve kaynaşması)olguları evrensel boyut kazanmış ve bunun sonucu olarak küresel bir toplum oluşmuş bulunmaktadır (Aydın, 2003: 68).

Böylece küreselleşmenin bir nicel bir de nitel boyutundan söz edilebilir. Nicelik yönünden küreselleşme ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve insanların ülkeler arasındaki dolaşımında meydana gelen artışı ifade etmektedir ki, bu olgu bazen trans-nasyonalizm (ulus-ötesileşme) veya karşılıklı bağımlılık olarak da anılmaktadır. Nitel yönden küreselleşme ise siyasal, ekonomik ve sosyal süreçleri içerir. Bugün küreselleşen dünya, en azından entelektüel düzeyde tek bir dünya görünümündedir. Yine teknolojik gelişmeler ve hükümet kuralsızlaştırmaları, üretim, ticaret ve finansa transnasyonal ağların kurulmasına imkân vermekte, böylece “sınırlara tabi olmayan dünya ekonomisi” ortaya çıkmaktadır (Toprak, 2001: 9-10).

Tüm bunlar Yelda'nın(2008:17-18) belirttiği gibi küreselleşme kavramı hem bir *tanımlamama*, hem de siyasi *önergeler listesi* içeren iki olguyu bünyesinde barındırmaktadır. Bir *tanım* olarak küreselleşme, dünya ekonomisini oluşturan siyasi ve iktisadi parçaların birbirleriyle ve giderek dünya piyasalarıyla eklemlenmesi şeklinde algılanmaktadır. Bugünkü dünya koşullarında küreselleşmenin varlığı yadsınamaz. Ancak unutmayalım ki, küreselleşmenin “mal ticaretinin ve finansal sermaye akımlarının serbestleştirilmesi” *kapitalizmin* ta kendisidir. Dünya ekonomisi 15. Yüzyılın ortalarından itibaren küresel ölçekte genişleyen/daralan, sonra yeni bir ivmeyle genişlemesini sürdüren kapitalizmin yasalarıyla iç içedir.

3.KÜRESELLEŞMEYE YOL AÇAN FAKTÖRLER

Küreselleşmenin ne olduğu ve sonuçları kadar, ortaya çıkışının tespiti de önem arz etmektedir (Karagül, 2001: 205).

Küreselleşmenin tanımı, kapsamı, tarihsel konumu ve geleceği konusundaki fikir çeşitliliği küreselleşmeyi doğuran etmenler konusunda da kendini gösteriyor. Kimileri teknolojideki gelişmeyi, kimileri kapitalizmin yayılmacı özelliğinin tek belirleyicisi olarak görüyor. Bu süreci “Bati”nın ya da ABD'nin bir komplosu olarak görenler de var (Ulagay, 2001: 7).

Küreselleşmenin kendi içerisinde bir değişim ve dönüşüme uğradığını var saymak da mümkün gözükmektedir: Daha XIX. yy sonlarında küreselleşmiş bir ekonominin varlığı tespit edilmektedir. Fakat o dönemdeki küreselleşmenin ticarete ilişkin olduğu da teslim edilmelidir. Bugünkü küreselleşmenin ise üretime ilişkin ve koşulların da o zamaninkinden farklı olduğu konusunda herkes hemfikir gözükmektedir. Aynı şekilde aşağıda da bir mutabakat oluşmaktadır: Günümüzde geleceğin sektörlerinin yeraltı zenginliklerine ihtiyaçları olmamaktadır ve firmalar finansmanlarını dünyanın her tarafında, bankalardan ve borsalardan sağlayabilmektedirler (Kartal, 2009: 254).

Öte yandan, günümüzdeki küreselleşme tartışmalarının tüm boyutlarıyla son çeyrek yüzyılda bütün dünyada giderek yaygınlaşan neoliberal iktisat politikalarıyla ilişkilendirilmektedir (<http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, Erişim Tarihi: 15.11.2017). Yirminci Yüzyılın son çeyreğinde dünya, geleneksel siyasi blokların ortadan kalktığı, her alanda liberal eğilimlerin güçlendiği, teknolojik gelişmenin sınır tanımaz bir şekilde önemli değişimlere yol açtığı bir dönemden geçmiştir. Bu süreç hala sürmektedir. Mal ve finans piyasaları ulusal şuurları sürekli olarak zorlamakta ve ülkelerin bireysel boyutlarını aşmaktadır. Haberleşme ve ulaştırma teknolojilerindeki süratli gelişme ise, hem bu sürecin bir ürünü, hem de motoru olmakta ve dünyayı ekonomik, siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye doğru itmektedir. Bu hareket demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları, liberalizm gibi değerler etrafında gelişme göstermektedir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik440.pdf>, Erişim Tarih: 12.11.2017).

Aslında küreselleşme olgusu sadece ekonomik yönü olan bir olgu değildir. Küreselleşme, ekonomik, politik, teknolojik ve entelektüel alanlarda kapsamlı bir dönüşüm içeren sürece verilen addır. Bu dönüşüm, yeni ekonomiler, yeni teknolojiler, yeni siyasal yaklaşımlar ve yeni post-modern düşünce sisteminden oluşan bir süreçtir. Bu süreç içerisinde iki taraf vardır. Aktif taraf ve pasif taraf. Aktif taraf; değişim rüzgarını hızlı bir şekilde bünyesine entegre eden gelişmiş, merkez konumundaki ülkedir. Pasif taraf ise; bu değişim sürecine uyum sağlamaya çalışan ve krizlerle karşılaşan çevre ülkedir. Her iki taraf, ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda çok sayıda unsuru eş zamanlı olarak etkileyen, değiştiren bu eğilimi ve rüzgârı yakalamaya çalışmaktadır (Karaçor, 2002: 376).

Tüm bu süreçler, küreselleşme kesiminin toplumsal değişimi simgelediğini ve yaşadığımız dünyanın, toplumun ve günlük yaşamın genişleyen, derinleşen ve hızlanan bir değişim içinde olduğunu bizlere söylediğini göstermektedirler. Ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda yaşadığımız küreselleşme süreçleri yaşadığımız dünyayı hem genişletmekte, hem de küçültmektedir. Bu genişleme/küçülme süreci artık çok "hızlı" olmakta ve etkileri hızlı bir şekilde hissedilmektedir (DPT, 2000:1).

Yaşanmakta olan olguya bu gözlükle bakıldığında, 20. yüzyılın son çeyreğinde etkilerini giderek daha fazla hissettirmeye başlayan küreselleşmenin gelişimini tek bir nedene bağlamak da doğru görünmüyor. Küreselleşme tartışmasında farklı kamplarda yer alanların bazen tek neden olarak öne sürdükleri etmenlerin her biri dikkate alınacak nitelikte ama hiç biri tek başına olayı açıklamaya yetmiyor bence (Ulagay, 2002: 62). Küreselleşme olgusunun anlaşılması için, tarihsel sürecin tamamlanmasını beklemek ve böylece oluşan duruma göre karar verme şansı ve olasılığı olmadığına göre, sonuca belirli bir hata payı ile somut düzeyde ve sistemin işleyiş mekanizmaları bağlamında ulaşmak durumundayız ([http://www.teori.org / index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=77](http://www.teori.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=77), Erişim Tarihi: 10.10.2017).

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında çok sayıda faktörün etkisi olmuştur. Bu faktörleri ana başlıklarıyla üç grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi teknolojinin etkisi, ikincisini ideolojik faktörler, üçüncüsünü ise ekonomik faktörler oluşturmaktadır (Bozkurt, 2000:26).

3.1. Teknolojik Gelişmeler

Robertson'un küreselleşmeyi küresel-bütünleşmiş bir dünyanın inşası olarak ifade etmesi, McLuhan'ın 1960'larda medya ve iletişimin dünyayı "küresel köy"e dönüştürdüğü ve kısa bir süre önce Virillo'nun Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" nu ilan edişinin çok kaba ve çiğ görüldüğünü, ama artık "coğrafyanın sonu" ndan büyük bir güvenle bahsedilebileceği yönündeki tespitlerinin bugünkü teknoloji sayesinde, gerçekleştiğini söylemek mümkündür. (Bauman, 2010: 19).

Öyle ki dünya artık, bilinmeyen, birbirinden uzak yerlerden oluşmuş değildir. Küresel değişim her yerin birbirine bağlandığı hatta iletişimdeki gelişmelerle "en uzak yerin bir düğmeye basma mesafesinde olduğu bir dünya yaratmıştır. Günümüzün değişimleri, toplumları fiziksel mesafe açısından birbirine yakınlaştırırken, aynı zamanda onları belirsizliklerle de karşı karşıya getirmektedir. Değişimin hızı çağdaş küreselleşmeyi tamamen yeni bir olgu haline getirmiştir (Özgüç ve Tümertekin, 1999:72).

Kavram olarak teknolojiyi en genel anlamda, bilginin ve bilgiye dayalı yöntemlerin herhangi bir işin yapılmasına uygulanması olarak tanımlanabilir. Teknolojik gelişme ise, esas olarak zaman sürecine gönderme yapılarak tanımlanabilmektedir. Bir işe uygulanan bilgi ve bilgiye dayalı yöntem, o işin daha kısa zamanda yapılmasına olanak sağlıyorsa bir teknolojik gelişmeden söz edilebilir. Burada önemle üzerinde durulması gereken bir ayrıntı, sadece herhangi bir aletin teknoloji olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağı, aynı zamanda işlere, aletler ve süreçlere uygulanan sistemleştirilmiş bilginin de teknoloji olarak kabul edilmesi gereğidir (Tutar, 2000:8).

Teknolojik gelişme ile küreselleşmenin ilişkisi nedir? Teknolojik gelişme, ülkeler arası mal taşımacılığını süratlendirmekte ve ucuzlatmaktadır. Teknolojik buluşlar, iletişimi sürekli hızlandırmakta, kolaylaştırmakta, ucuzlatmaktadır. Taşımacılığın ve iletişimin ucuzlaması ve süratlenmesi sınırlı üretimin çeşitli aşamalarını başka ülkelerde gerçekleştirmeyi mümkün kılmaktadır (Somel, 2002:141).

1980'lerden bu yana da ekonomilerinin uluslararasılaşmasındaki hızlanmanın nedenlerini araştıran herkes teknolojik değişimin faaliyet alanı ve sınırları üzerinde düşünmek zorundadır. Artan küreselleşmeye getirilen birçok açıklama da teknoloji belirleyici bir rol oynuyor. Yönetim guruları, politikacılar ve ekonomistler küreselleşmeyi teknolojik yeniliklerin özellikle de taşımacılık sektöründe, telekomünikasyonda ve otomasyonda, otomatik ve bundan dolayı engellenemez bir ürünü olarak resmetme konusunda uzlaşıyorlar (Went, 2001:72).

Küreselleşmenin hem nedeni hem de sonucu kabul edilen teknoloji, teknolojiye dayalı toplumsal yapının yeniden şekillenmesini sağlar. Ama öncelikli olarak teknolojik değişim ve yenilik ulusal ekonomik yapıdaki dönüşüme kaynaklık eder. Yüksek teknoloji ve post-fordist esnek üretim, küçük ölçekte üretimi mümkün kılarken, üretimden tasarıma her alanda bilgisayar kullanımı yaygınlaşmıştır. Tam zamanlı üretim ve toplam kalite yönetimi gibi yönetsel felsefeler üretimde maliyetleri azaltırken, teknoloji kullanımını teşvik eder. Küreselleşmenin türettiği yoğun rekabet ortamında ileri teknoloji kullanımının yanı sıra yeni teknolojilerin üretilmesi ulusların/işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için "vazgeçilmezler" arasına girmiştir (Dulupçu, 2001:29).

Günümüzde, uluslararası iş bölümü alanında, ülkelerin konumunu yeni teknoloji üretip üretmemeleri belirlemektedir. Zira teknolojinin iktisadi büyüme üzerindeki belirleyiciliği zamanla artmaktadır. Teknoloji üretimi ile dış ticarete rekabet gücü ihracat ve ulusal servet birikimi arasındaki ilişki o kadar kuvvetlidir ki günümüzde “gelişmiş ülke”yi “teknoloji üretebilen ülke” diye tanımlamak mümkündür (DPT, 2000:19).

Bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan ve hala yaşanmakta olan büyük atılım yaşanmasaydı her halde 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran ve küreselleşmeyi de içeren büyük dönüşümün yaşanması mümkün olmayacaktı. Bu nedenle teknolojiye atılımı, bugün yaşanan (ve onu önceki küreselleşme süreçlerinden ayıran) biçimiyle küreselleşmenin en önemli belirleyicisi olarak görmek bence yanlış değil (Ulagay, 2000:62).

Ekonominin küreselleşmesine hız kazandıran teknoloji bugün özellikle telekomünikasyon yardımıyla küreselleşmenin en temel dinamiği haline gelmiştir. Küresel ekonominin en önemli sektörü olan finansal hizmetler, finans ya da hizmetten çok elektronikle işbirliği içinde (Tutar, 2000:27).

Açıktır ki, bilgisayara dayalı iletişim ağının desteğinde uluslar arası finansal sistemin gelişmişliğinin aracılık ettiği elektronik kaydı para, ekonomik işlemlerin “hız ve hacim” üzerinde etkileyici bir faktör olarak yer almıştır. Bu ise dünya düzleminde ekonomik ilişkilerin daha öncesine göre genişlemesini desteklemiştir. Oysa 1800’lerin dünya ekonomik düzlemi açısından düşünüldüğünde sorun sadece dünya düzlemindeki hammaddeleri temin etmek ve bunları dönüştürerek yeniden satış sürecine sunmak ve bu noktada altın – para olarak ticaret aktivitesi gerçekleştirmektir. Oysa artık günümüzde dünya ekonomisinde üretim– tüketim ve parasal (finansal) işlemler bilgisayara dayalı olarak gerçekleşmekte ve hatta alım – satım hesaplar arasında elektronik transfer ile gerçekleştirilmektedir (Balkanlı, 2002:18).

Teknolojik gelişmeler finansal ve finansal olmayan kurumları “finansal süpermarket” haline getirmiştir. Örneğin krediler, mevduatlar, kredi kartları, nakit yönetim hesapları, sigorta ve komisyonculuk hizmetleri her finansal kurum tarafından sunulabilecek hale gelmiştir. Hatta birey, bankacılık, menkul kıymet, sigortacılık ve fon transferi gerektiren işlemlerini herhangi bir mali kuruma uğramadan bir bilgisayarda yapabilmektedir (Eroğlu, 2002:20).

Hızlı, kolay ve ucuz iletişim ağı kıtalararası ölçekte üretim organizasyonlarını hızlandırmakta ve ülkelerarası büyük sermaye değerlerinin hızlı hareketliliği ülkeler bazında yeni verimlilik anlayışlarının hızla inşasını mümkün kılmaktadır. Sonuçta bu tür gelişmeler tüm ülkeler tarafından benimsenmekte ve uygulanmaktadır (Şamiloğlu, 2002:13).

Teknoloji geliştirme çabalarına büyük yatırımlar yapılarak kazanılan teknolojik rekabet üstünlüğünü kaybetmek istemeyen merkez kapitalist ülkeler, bu teknelci gücü kendilerinde tutabilmek için bu gücün ürünlerini (teknolojinin son ürünlerini) dünya çapında yaymak zorundadırlar. Teknolojik gelişme sürecinin dinamiği açısından olaya baktığımızda, yeni teknolojilerin geliştirilmesi de ancak mevcutların satılması ve bunun için uygun iktisadi ve sosyo-kültürel ortamın sağlanmasıyla söz konusu olabiliyor. Böylesine bir ortamda doğal olarak teknolojinin son ürünleri olabildiğince yoğun ve hızlı bir şekilde karşımıza çıkıyor. Cep telefonları, İnternet, uydu temelli telekomünikasyon sistemleri hep bir sürecin sonuçları olarak hayatımıza giriyor. Netice itibarıyla küreselleşme süreciyle birlikte, teknolojik gelişme sürecinin son ürünlerinin; mal ve hizmetler, enformasyon, kültür ve düşüncelerin dünya çapında ve hızla yaygınlaşmasının önündeki tüm engelleri kaldırırken, teknoloji üretimi konusunda ise merkez kapitalist ülkelerin teknelci gücünü yükselten düzenlemelerin gerçekleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkıyor (Soyak, 2002:101).

Yukarıda en önemlilerine değindiğimiz teknolojik devrimler, GATT Uruguay Raund Anlaşması’nda entelektüel haklar üzerindeki tekeli güçlendiren maddelerin kabulüyle çakışıyor. Tabii telif hakları, patent hakları üzerindeki teknel hakkı güçlenip, bunun uygulandığı süre uzadıkça, sermayenin Merkez’deki kar haddini yükseltmek olasılığı da o ölçüde artıyor (Kazgan, 1994:115).

Krizi atlamak için Merkez firmalarının hızla devreye soktuğu kar haddini yükseltecek bir dizi büyük ve sayılamayacak kadar küçük teknolojik yenilikler, bir yandan Merkez’de işsizliği arttırıp, gelir bölüşümünü giderek işçiler aleyhine bozarken, aynı zamanda Çevre açısından da çok köklü değişimler getirdi; Merkez-Çevre ilişkisinde öngörülmedik değişimlere yol açtı. Merkez’in markalarının ve marka mallarının, temelde sermayesinin küreselleşmesi, “küreselleşme edebiyatına” hız verirken, ters yönde eğilimler gelişti; öyle ki, daha önceki dönemlerde ortaya çıkan küreselleşmenin başka biçimleri ortadan kalktı ya da giderek zayıfladı. Çevre’de “Çevreleşmiş beyinler” Merkez’in paradigmatlarıyla düşünmeye koşullandığı için, onlarda kendilerini küreselleşiyor varsayarlar. Oysa Yeni Dünya Düzeni birçok alanda, onları dışlıyor ya da katılımını azaltıyor; küreselleşme dedikleri ise Merkez’in küreselleşmesine katkı yapmasından ibaret oluyor (Kazgan, 1994:116).

Yeni teknoloji devriminin çok sayıdaki köklü etkilerinden bir diğeri dolaysız yatırımların dünyadaki dağılımı ile ilgilidir. Eski düzende maliyet tasarrufları için gelişmekte olan ülkelere yönelen dolaysız yatırımların görece önemini yitirdi. Nedeni, mikro-elektronik devrimi ile işgücü maliyetinin mamul mallarda payının azalmasıydı. Buna karşılık, mal pazarları ile firmaların doğrudan ilişkileri önem kazandı. Dolaysız yatırımlar “pazara dönük” biçimde yoğunlaştı. “Esnek üretim” “müşteriye yönelik üretim” gibi yeni türdeki üretim süreçleri müşteriler ile girdi arz eden firmalara yakın olmayı gerektiriyor. Bu değişim, dolaysız yatırımları OECD ülkelerinde yoğunlaştırdı. Eski düzendeki yatırımlar tasfiye edilmese de, görece önemi giderek azaldı. Bu çevre ülkelerini yeni teknolojiye ulaştırabilecek bir kaynağın eski işlevini yitirmesi demektir (Eşkinat ve Kutlu, 2002:216-217).

Bu gelişmeler dünyanın ve dünya ekonomisinin görünümünü tamamen değiştiriyor ve dünyada büyük bir altüstlük yaşanıyor. Hem üretim teknolojisinde hem de özellikle iletişimde ve ulaştırmada sağlanan ilerlemeler dünyayı küçülttü. “Küreselliği” teknik olarak mümkün hale getirdi. Ancak hemen şunu da belirtmek gereğini duyuyoruz: bu teknolojik atılım 1945-1975 arasında ilkin ağır ağır, sonra giderek ivme kazanan bir tempoda gelişti ise de asıl büyük ileri atılım, teknolojinin özellikle de iletişim ve bilgi işlem teknolojisinin adeta kanatlanması 1980’lerden itibaren. Bir başka deyişle (1945-1975 döneminin birikiminden sonra) küreselleşmenin oluşması ile bilgi işlemde genel olarak elektronikte, iletişimde meydana gelen hamleler elele birbirlerine güç vererek gerçekleştiler (Güvenç, 1998:49). 1990’lı yıllar ise tüm bu gelişmelerin, değişmelerin meyvelerinin toplandığı, dijital ekonominin arttığı, araştırma ve yeniliklerin hızla ilerlediği, bilgi ve nitelikli işgücünün hiç olmadığı kadar önem kazandığı bir süreci temsil etmektedir. Özellikle 1995 yılından sonra “Word Wide Web” teknolojisi, hızla ilerlemiş internet tabanlı teknolojiler görsel ve işitsel verilerin aynı zamanda iletilmesini sağlayarak bugünkü iletişim sistemini çok daha geniş bir kapasiteye ve esnekliğe sahip kılarak, maliyet ve fiyatları aşağıya çekmiştir (Şamiloğlu, 2002:6).

Teknoloji alanındaki gelişmelerin en önemlisi bilgi/enformasyon teknolojisindeki gelişmelerdir. Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, hizmet sektörünün dünya ticaretindeki payını arttırmış, üretim faktörlerinin yerine, yeni bir üretim faktörünü bilgi faktörünü eklemiştir (Tutar, 2000:27).

Bugün toplumlar da bu sayede sanayi toplumundan enformasyon toplumları haline dönüşmüştür. Artık bir tuşa basarak bilgiye ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Böylece geçmişte matbaanın bulunmasına benzer köklü bir değişim bilgisayar ve internetle vücuda gelmiştir. Bilindiği üzere zihne kaydedilen bilgi matbaayla birlikte kitaba yazılmaya başlamış böylece gelişmeyi hızlandırmıştır. Diğer yandan bilginin yayılmasıyla kilisenin bilgi tekeli de kırılmıştır. Bu süreçte ulus devlete giden yolda açılmış, bilim ve keşif çağı başlarken dini, felsefi ve siyasi düşüncede ciddi değişiklikler olmuştur. Bugün de bilgisayar ve internetin kullanılması benzer şekilde köklü değişikliklere neden olmaktadır. Kitaplara ulaşma elektronik veri tabanına ulaşmaya göre çok yavaş ve bilginin kullanımı bugüne göre çok zahmetli olduğundan günümüzde bilginin yaygınlaşması çok daha ciddi bir dönüşüm gerçekleştirmektedir (Yılmaz, 2004:11).

Bilgi teknolojisi (BT)’deki baş döndürücü gelişmeyle küreselleşmenin birbirini izlemesi ya da aşanlı yaşanması herhalde bir rastlantı değil. BT’deki gelişmeler iletişimi ve üretim süreçlerini o kadar temelden etkiledi ve değiştirdi ki bu değişim içinde insanın konumu ve rolü de yeniden tanımlandı. “Üretim aracı” tanımı da değişti, üretim ilişkileri de buradan etkilendi. Bu değişimin dünyaya yayılması da BT’deki ve iletişimdeki baş döndürücü gelişme sayesinde kısa sürede gerçekleşti. Daha önce dışı kapalı sistemlerde, ilkel verimlilik düzeyinde üretim yapan milyonlarca insan teknolojiye gelişmelerden yararlanarak üretim sürecine katıldı, verimlilik düzeyi ve gelir düzeyi hızla yükselmeye başladı (Ulagay, 2000:129).

Günümüzde küreselleşme sürecini bir taraftan besleyen ve diğer taraftan da bu süreçten beslenen en önemli tekno-ekonomik oluşum enformasyon-komünikasyon teknolojisi (EKT) ile ilişkilidir. Son dönemde merkez ülkeler tarafından gerçekleştirilen bu jenerik teknolojiye yenilikler, küreselleşme sürecinin kullandığı olanakların altyapısını oluşturmada, küreselleşme süreci de bu sisteme ve teknolojik gelişmelere bir biçimde ivme kazandırmaktadır (Soyak, 2002:115).

Sonuçta enformasyon toplumunu sanayi toplumunun ardılı yeni bir toplumsal aşama olarak değerlendiren görüşler, kapitalist birikim sürecinin 1960’larda girdiği krizden çıkışın anahtarı olan teknolojik gelişmeleri referans almaktadır. BİT’in bir yenilik olarak ortaya çıkışı ve uygulama alanına “nihai ürün” olarak girmeye başlaması, tam da bu döneme denk düşmektedir. Bu noktada BİT, ÇUŞ’ların küresel ölçekte yayılmasının önündeki engellerin aşılmasını sağlayacak, yeniden yapılanmasına destek olacak altyapıyı oluşturmuştur. Otomatik kontrol, bilgisayarlı üretim, elektronik teknolojisi, telekomünikasyon teknolojileri, üretimde robotlaşma, siberetik vb. alanlardaki gelişmeler hep BİT ağırlıklıdır (Törenli, 2004:40-41).

Bugün için genel kanı her ne kadar küreselleşmenin, teknolojik gelişmelerin sayesinde yaygınlaştığı yönünde olsa da, küreselleşme sadece teknolojik gelişmeden ibaret olmayıp siyasi, ekonomik ve kültürel alanları da ilgilendiren karmaşık bir süreçtir.

3.2. İdeoloji Faktörü Ve Neoliberalizmin Yükselişi

Küreselleşme sürecinde etkili olan unsurların karışıklığına rağmen, teknolojik gelişmeler hususunda bir uzlaşmadan bahsetmek mümkündür. Bugünkü yüksek standarttaki ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojileri ve bunların toplumsal yaşamda yol açtığı sürekli ve köklü değişiklikler, bu konudaki inancı daha da artırmaktadır. Gerçekten de, yukarıda da belirtildiği, söz konusu teknolojik gelişmeler sayesinde; mallar, para ve sermaye bütün piyasaları dolaşabilmekte, ülkeler arasında sınırlar kalkmakta, zaman/mekân kavramları anlamsızlaşmakta, ulaşım ve iletişim maliyetleri düşmektedir. Tabii ki teknoloji tek başına sürecin belirleyicisi olmadığı gibi, teknolojinin bu konuda işlevlerini yerine getirmesi buna zemin hazırlayan dönemdeki siyasi ve ekonomik gelişmeler olduğu söylenebilir. Bu konuda Çalış: “*Aslında, akademik çevrelerde daha çok ekonomik ve teknolojik yönleriyle ilgilenilen globalizasyon, en radikal ve en gerçek biçimiyle kendini siyasal fikirler ve kurumlarla göstererek ortaya koymaktadır*” demektedir (Çalış, 2003:42). Erdem ise: “Sermayenin enternasyonalleşmesini, teknoloji kavramına başvurarak açıklamak ya saf dilliktir ya da bazı gerçeklerin üstünü örterek, olduğundan daha doğalmış gibi göstermeye çalışmaktır. Teknoloji küreselleşmenin maddi temelini oluşturmaktadır. Ancak teknoloji bir ruha sahip değildir ve o yüzden, nereye doğru gideceğine kendisi karar veremez. Teknoloji ile kurulan ilişkinin doğru kurulmaması, teknolojik gelişmenin kaçınılmaz olduğu varsayımından hareket ederek, sonuçta küreselleşmenin de kaçınılmaz bir şey olduğu sonucuna ulaşmaktadır” demiştir. (Erdem, 2009:56).

Küreselleşme sürecini destekleyen belki de en önemli faktör teknolojik değişimden ziyade siyasa (policy) değişimidir. Onlarca yıldır devlet merkezli yürüyen ekonomik büyüme politikalarının yerini bugün ekonomik liberalleşme ve küresel entegrasyon almaktadır. Yeni teknolojilerin ortaya çıkması da tesadüfi olmayıp, araştırma ve geliştirmeye büyük yatırım yapılmasına ilişkin izlenen politikaların sonucudur. Küreselleşmenin siyasal yönüne odaklandığımızda, bu süreçte farklı çıkarlar, farklı değerler ve kendisi de küresel kanallar kullanarak küresel bir güç haline gelmeye çalışan-teritoryal yönetimler arasındaki iktidar mücadelesine şahit oluyoruz. 11 Eylül sonrası küresel politikaların hızlı değişiminden de anlaşılacağı gibi küreselleşme tek bir eğilim değildir. İzlenen politikalar küreselleşmenin yönünü değiştirebiliyor. Fakat yine 11 Eylül tecrübesi gösteriyor ki mezar kitabesi yazılmasına rağmen süreç devam ediyor (Erdoğan, 2009:34-35).

Ekonomik boyutu öne çıkarılsa da, ekonomik olayların gelişiminde hemen her zaman ideolojileri ve yerleşik çıkarları etkileyen bir yön bulunur. Ekonomik olayları hayatın ve tarihin tek belirleyicisi olarak kabul etmemek kaydıyla, yaşanan her ekonomik gelişme aynı zamanda ait olduğu konjonktüre uygun ideolojik bir söylem geliştirir. Bu yeni zihni yapılanma ekonomik içeriğinin yanında, siyasi ve politik, kültürel ve ideolojik karaktere de sahip. Bu özellikleri bir tek kavramla ifade etmeye çalıştığımızda küreselleşme kavramına başvurmak kaçınılmaz oluyor (Tutar, 2000:24).

Globalizasyonu en az ekonomik ve ticari ilişkilerle ticaret, iletişim, bilişim ve ulaşım sektör ve teknolojisindeki gelişmeler kadar etkileyen bir başka önemli konu da global politikadaki değişimlerle ilgili olsa gerektir. Bu bağlamda da uluslararası siyasal sistemle ideolojik ve politik alanda Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan gelişmeler mutlaka bu süreçle ilgili analizler de hesaba katılmalıdır. Soğuk Savaş'ın sonunun uluslar arası politikada da olduğu kadar globalizasyon konusunda da önemli dönüm noktalarından birini oluşturduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur (Çalış, 2003:41).

Ancak siyasi açıdan terimi belirsiz ve ölü bırakmak, onu, kendi hayatıyla ilgili her şeye bir güce dönüştürmekte, insan iradesinden bağımsız varlığı olan kaçınılmaz, direnilmez bir şey olarak fetişleştirmektedir. Kullanımdaki bu belirsizlik hem analitik hem siyasi sonuçları açısından küreselleşme tartışmasının diğer olumsuz unsurlarını da olumsuz etkilemektedir (Tartanoğlu, 2002: 201-202).

Küreselleşmenin teknolojik gelişmeler yanında ikinci ayağı Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve soğuk savaşın sona ermesidir. Dolayısıyla ekonomik bütünleşmeye uygun bir siyasal ortam ancak soğuk savaşın sona ermesiyle mümkün olabilmiştir. Kısaca küreselleşmenin yaygınlaşması için uygun bir siyasal ortam gerektiği gibi, sürdürülebilmesi için de uygun bir siyasal yapıya ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), IMF (Uluslar arası Para Fonu), OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) gibi kuruluşların küreselleşmenin prezidyumu olduğu belirtilirken, daha ötede, küreselleşmenin Pentagon'un askeri varlığı olmadan sürdürülemeyeceği vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2004:32).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda 1970'li yılların başına kadar dünya ekonomisinin çizgisi, savaş sonrası koşullarının, kurumlaşmalarının ve soğuk savaşın kamplaşmasının etkisinde oluştu. (Kazgan, 1994:46) Kapitalist bloğun lider ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'nin, II. Dünya savaşı sonrasında dünya ekonomi politikasında etkisini hissettiren hegemonik gücüyle savaş sırasında tıkanan dünya ticaret kanallarını ve dünya ekonomisini kendi çıkarları çerçevesinde dönüştürme isteği, serbest ticaret ve küresel pazar söylemlerini beraberinde getirmişti. Bu noktadan başlayan küresel pazarlara ulaşma isteği özellikle 1980'lerdeki dünya ekonomisinde tıkanmayla küreselleşme eğilimlerini hat safhaya çıkarmıştır (Ay, 2002:53).

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde A.B.D ekonomik, sosyal ve siyasi bir uluslararası yapılanmayı da hedef almıştır. Bu ülkenin öncülüğünde Birleşmiş Milletler sistemi kurulmuş IMF, Dünya Bankası ve GATT, dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlenmesini sağlayacak amaç ve hedeflerle donatılmışlardır. Bu uluslararası kuruluşlar ile bunların faaliyetleri çerçevesinde dünyada hem bir küreselleşme ve hem de bir dayanışma ortamı sağlanmak istenmiştir (Karluk, 2009:216-217). Bütün bunların ötesinde A.B.D savaş sonrası dünyasının düzenini kuracak yeni örgütlerin kurulmasında öncülük ediyordu (Başoğlu vd, 2001:72).

1980'lere gelindiğinde ise küreselleşmenin önündeki tek engel olarak Doğu ve Batı Blokları arasındaki ideolojik ayrılık görülüyordu. Ne var ki batı dünyası 1970'lerin başından itibaren istikrarlı büyüme sürecinden uzaklaşmış, düşük büyüme hızı, işsizlik, istikrarsız fiyatlar gibi olguların etkisinde olmuştur. Koruma politikalarına rağbet artmıştır. Neticede bazı alanlarda küreselleşme devam etmekle beraber diğer bazı temel alanlarda yeni bir cereyan bölgeleşme bölgesel entegrasyon hareketleri hız kazanmaya başlamıştır (DPT, 2002:2).

Bölgeselleşme bir anlamda küreselleşmenin karşısında gözüke de, aslında bölgeler arasında ekonomik ilişkiler arttıkça, küreselleşme için doğal bir ortam yaratılmış olacaktır. Dolayısıyla, bölgeselleşmenin sınırlı kaldığı bir ortamda küreselleşme sağlanamaz ve bölgeselleşmenin küreselleşmeyi hızlandırıcı etkisi zayıflar. Bölgesel bütünleşme, ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal kültürel değerleri, ortak hedefleri ve çıkarları paylaşmaları söz konusu olursa, bütünleşme hareketi daha başarılı sonuçlar verir (Karluk, 2009:217).

Yirminci yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran bir diğer önemli gelişme de Sovyetler Birliği'nde yaşanmıştır. Bu ülke 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren, bir taraftan yıllarca göz ardı edilmiş iktisadi ve siyasi sorunların sıkıştırması, diğer taraftan uluslar arası zeminde yaşanmakta olan değişim sürecinin (liberalleşme eğilimlerinin yeniden güçlenmesi, modern ulusal devlet yapısının yıpranmaya başlaması ve teknolojik ilerlemenin ivme kazanması gibi) kaçınılmaz kılması sonucu, demokratikleşme; "glasnost" ve yeniden yapılanma "prestroika" öngören yeni bir politika izlemeye başlamıştır. Bu politikaların ülkeyi parçalanmaya götürmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren hüküm süren ve "soğuk savaş" olarak isimlendirilen iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesine sebep olmuştur (Aydın, 2003:73).

Sovyet İmparatorluğu'nu tarihe gömen bu gelişme, geleneksel dünya dengelerini yerinden oynatarak yeni bir hiyerarşik yapılanmaya zemin hazırlamış ve esasen sonucu olduğu evrensel değişim sürecinin, yani küreselleşmenin dinamiklerinden biri olmuştur. Sonuç itibarıyla "Yeni Dünya Düzeni" olarak isimlendirilen farklı bir hiyerarşik yapılanma ortaya çıkmıştır (Aydın, 2003:73).

Dünya geleneksel siyasi blokların ortadan kalktığı, her alanda liberal eğilimlerin güçlendiği, teknolojik gelişmenin sınır tanımaz bir şekilde önemli değişimlere yol açtığı bir dönemden geçmiştir. Bu süreç halen devam etmektedir. Mal ve finans piyasaları ulusal sınırları sürekli olarak zorlamakta ülkelerin bireysel boyutlarını aşmaktadır. Haberleşme ve ulaştırma teknolojilerindeki sürekli gelişme ise, hem bu sürecin bir ürünü, hem de motoru olmakta ve dünyayı ekonomik, siyasi ve kültürel bir küreselleşmeye doğru itmektedir (DPT, 2000:2).

Globalleşme süreci sonucunda dünyadaki güçlü devletler kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda dünyaya en başta IMF (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası ve yakınlarda da GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) WTO (Dünya Ticaret Örgütü) aracılığıyla yeni bir şekil vermeye çalışmışlardır. Dikkatle incelenirse bütün bu yapılanmanın temel amacın dünya ekonomilerinin liberalleşmesi olduğu gözlerden kaçmayacaktır. Çünkü dünyadaki parasal istikrarsızlıkları çözme amacıyla olan IMF'nin hemen hemen bütün ülkelere sunduğu değişmeyen tavsiyesi ekonomilerin dışa açılması yönündeki direktiflerdir. Dünya Bankası'nın çalışmalarında da dolaylı olarak benzer yönleri görmek mümkündür. Öte yandan temel amacı dünyadaki ticaretin serbestleştirilmesi olan WTO'nun oluşumu bugün dünyada ekonomilerin dışa açılması yönünde oldukça önemli görev üstlenmiş durumdadır. Gözlerden kaçmaması gereken diğer bir husus ise, söz konusu yapılanmaların oluşumunda ve amaçlarının tespitinde büyük oranda gelişmiş toplumların etkili olduğudur. (Karagül, 2001:205). Ayrıca bu örgütler "esas olarak çevre ülkeleriyle metropoller arasındaki eklemlenme biçimlerini denetleme işlevlerini üstlenmişlerdir. Merkez ülkeler böylelikle, çevre ülkeler

dediğimiz gelişmekte olan ülkelere kendi politikalarını dayatmaktadır.” Bunun anlamı, “Devletin, etkili bir ekonomik yönetici olma işlevini yitirmeye başlamış” olmasıdır (Erdem, 2009:68).

Aynı doğrultuda istikrar politikalarıyla biçimlenen özelleştirme, deregülasyon ve küreselleşme öğeleri üzerine kurulu minimal devlet, 1980’li yıllara damgasını vuran bir söylem haline gelmiştir. 1980’li yıllardan itibaren bir yandan reel ve mali sektörlerde liberalizasyona gidilirken, diğer yandan kamu kesimini küçültüp giderek tasfiye ederek, özel girişimciliği ön plana çıkaran özelleştirme programları uygulanmaya başlanmıştır. İşte küreselleşme ulusal devletin ekonomik işlevlerinin ortadan kalkmasıyla dünyanın tek bir pazar haline gelmesini içeren yeniden yapılanma öğelerinin en önemlilerindedir (Eroğlu, 2002:19).

Yani dünyanın tek bir pazar olarak yeniden yapılandırılması sürecinde neoliberalizm, küreselleşmenin başvurduğu ideolojik araç olmuştur. Küreselleşmeye bir başlangıç tarihi olarak 80’li yılların başlarının gösterilme nedeni de, aslında küreselleşmenin ideolojik aracı olan neo-liberal akımın, bu yıllarda güç kazanmasından kaynaklanmaktadır. 1980’lerde, ABD’de Reagan’ın İngiltere’de Thatcher’in başını çektiği neoliberalizm dalgası, dünyanın batı kıyılarını dövmeye başlamıştır. Neo-liberalizm, kapitalizmin 70’li yıllar boyunca kapitalizmin yaşadığı krizi aşmak için, özellikle II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonraki dönemde “devlet, emek ve sermaye arasında varılan kısmi ve geçici uzlaşma” olan refah devletinin çözülmesinin getirdiği bir krizdir. Batıda yeni toplumsal hareketlerin yükselişi ile sarsıntıya uğrayan refah devletinin bu sarsıntı, 1970’li yıllarda yaşanan dünya ekonomik bunalımı nedeniyle katlanarak artmıştır. Sonuçta, özünde devletin ekonomik alandaki yükümlülüklerinin mümkün olan en az düzeye indirilmesini ve bunun doğal sonucu olarak da bireyci ahlak anlayışını içeren neo-liberal politikalar, bu krizin aşılmasında bir çare olarak görülmüştür (Erdem, 2009:65).

Diğer belirtilmesi gereken bir nokta ise dünya ekonomisi pastasında liderlik mücadelesine baktığımızda, 1970’den günümüze dünyanın ABD, Japonya ve Avrupa merkezli olarak yönetilme sürecinde olduğudur. Bu çerçevede küreselleşme ulusal ekonomilerin dünya piyasaları ile eklemlenmeyi be bütün iktisadi karar sürecin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlanabilir (Ay, 2002:54).

Ana bileşenleri “liberal demokrasi” ile “piyasa ekonomisi” olan küreselleşme ideolojisinin, yani “globalizm”in, özellikle Sovyet sisteminin çöküşünden sonra rakipsiz kaldığı ve itiraz edilemez bir olgu olarak esasen “sonuna geldiğimiz tarihe” damgasını vurduğu ileri sürülmektedir. Ulusal devlet bağlamında egemen sınıflar tarafından üretilmiş ideolojinin çalışanlar sınıfına dayatılmasına benzer biçimde, küreselleşme ideolojisi (neoliberal politikalar) da merkez’in sanayileşmiş ülkelerini yönlendirenler (akademisyenler, bürokratlar, siyasetçiler, medya) tarafından çevre’nin az gelişmiş ülkelere dayatılmaktadır. Verilmek istenen mesaj, neoliberal paradigmanın öngördüğü politikalar izlenmeksizin iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağıdır. Bu ideolojinin, yeni parasal ve ekonomik açılımlar üreterek başlattığı saldırı, her anlamda ve her alanda o kadar yoğunlaşmıştır ki, farklı bir arayışa girmek çığlık olarak nitelendirilmektedir (Aydın, 2003:73).

Küreselleşme, piyasa ekonomisine dayalı sanayileşme modelini izleyen ya da hedefleyen ülkelerin, uluslararası pazarlara açılarak, rekabet etmek amacıyla, siyasi ve mali yapılarında gerekli düzenlemeleri yaparak, dünya ekonomilerine entegre olmaları ve bir bütün olarak entegrasyon yolundaki girişimlerini ifade etmektedir. Tarihsel olarak, sanayileşmiş batı toplumlarına atfedilen küreselleşme, mülkiyet hakları, liberal hukuk anlayışı, liberal siyaset ve liberal ekonomi mekanizmalarına işaret etmektedir (Orhan, 2003:411).

Bu ilkeler ışığında bakıldığında “küreselleşme” ile kapitalizm arasındaki bağıntı ortaya çıkmaktadır. Kapitalizm sadece ekonomik bir sistem değildir. Farklı farklı tüketim tarzı, toplumsal yapılanma, devlet türü, v.s. olan farklı evreleri vardır. Küreselleşme, kapitalist sistemin 70’li yıllarda başlayan ve halen süren bir iç evresidir. Bu evre yoktan varolmamıştır. Kendisinden önceki göreceli olarak sermayeye karşı ön planda tutulan kapitalist evrede yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sıkışmalar sonucunda sermaye inisiyatifinde gelişen bir evredir (<http://bilgitoplumu.blogspot.com/2004/12/uzun-srete-kreselleme.html>, Erişim Tarihi:16.11.2017).

Daha genel bir çerçeveden bakıldığında küreselleşme, kapitalizmi de içeren modernliğin yeni kapitalist modernliğin batıdaki düzeninden çıkıp tüm dünyaya yayılmasıdır. Başka bir anlatımla Batıya özgü olan modernlik “küresel bilgi devrimi ve diğer değişimler aracılığıyla artık çok daha radikalleşmiş” yeni küreselleşme sürecini inşa etmiştir. Zaten modernlik yapısal olarak küreselleştirici bir potansiyele sahiptir ve bu anlamda da küreselleşme modernliğin genişlemesinden başka bir şey değildir. Kısaca küreselleşme kapitalizm örgülü modernliğin Batı toplumlarından dünya ölçeğine yayılmasıdır (Kızılcıkelik, 2002:15).

Küreselleşme Batının altyapısı ile üst yapısı ile tüm dünyada yayılmasıdır. Bu tanımda yer alan alt yapı teriminin anlamı ekonomik liberalizmdir. (kapitalizm), üst yapının anlamı ise siyasal liberalizmdir. (yani insan ve azınlık hakları) ve ayrıca akılcılıktır (rasyonalizm) Batının yayılmasından söz ediyoruz. Çünkü Batı Avrupa dünyada ilk kez kendi iç dinamiği ile yani kendi sosyal ekonomik düzeni sayesinde bir gelişmişlik odağı olarak ortaya çıkmış ve bunu göçlerle Amerika kıtasına aktarmış olan bir medeniyettir (Eşkinat ve Kutlu, 2002:232-272-273).

Tarihsel olarak, dünya ekonomisine liberal hegemonyanın hâkim olduğu iki farklı dönemden geçilmiştir. Bu nedenle küreselleşmenin ve piyasalaşmanın doruğa çıktığı iki dönem yaşanmıştır. Birincisi İngiltere'nin XIX. yüzyılım önemli bir kısmında hâkim süper güç olduğu dönemdir. Bu dönem uluslararası ilişkilerin genlikle diplomasi ile yürütüldüğü, ülkeler arası güven ve düzenin nispi olarak daha yüksek düzeylere ulaştığı bir dönem olmuştur. Bir yandan da küresel emperyalizm ve tehditler aracılığı ile birleşmelerin gerçekleştiği bir dönem olma özelliğine de sahiptir. Liberal bir süper gücün dünyaya hâkim olduğu ikinci dönem ise 1945 ve 1970 arasındaki yılları kapsayan daha kısa bir zaman aralığında yaşanmıştır. ABD'nin hâkim olduğu bu dönemde IMF, Dünya Bankası GATT gibi uluslararası kurumlar oluşturulmuş Marshall planı aracılığı ile Avrupa devletlerinin dünya piyasasına yeniden girişi sağlanmıştır (Eşkinat ve Kutlu, 2002:176-177).

Özellikle Doğu Blok'unun yıkılması sonrasında liberal piyasa ekonomisine yönelik güven duygusunu artırmıştır. Nitekim kısa bir sürede tüm maliyetine rağmen, eski planlı devletçi ekonomiler, piyasa mekanizması süreci içinde, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkânlarından yararlanma çabası içine girmişlerdir. Bir diğer ifade ile duvarların yıkılmasının ardından küreselleşmenin özündeki en büyük engellerden birincisi aşılmıştır (Bozkurt, 2000:27).

Sovyet İmparatorluğu'nun dağılmasını liberalizmin zaferi olarak yorumlayan Fukuyama, tarihin sonu tezini, liberal demokrasinin evrenselleştiği ve piyasa ekonomisinin alternatifsiz kaldığı tespitlerine dayandırmaktadır. Fukuyama, küresel toplumun, siyasi düzeyde liberal demokrasinin, iktisadi düzeyde piyasa ekonomisinin ve kültürel düzeyde batı modernitesinin evrensel boyutlar kazanması sonucu bir bütünsellik içinde ortaya çıktığını belirtmekte ve bu durumu "tahmin sonu" olarak tanımlamaktadır (Ayдын, 2003:75).

Böylelikle "tarihin sonu" tartışmalarını küreselleşmeden ayırmak güçtür. Yeni Dünya Düzeni söylemi ile birlikte "küresel ekonomik dünya"nın inşasına ilişkin tartışmalar yoğunlaşmıştır. Küreselleşmenin "tarihin sonu" temasıyla organik bütünlüğü açıklandı. Kısacası Sovyetler Birliği'nin ayrışması sürecine koşut olarak "1989 sonrası gelişmeleri tanımlamak için kullanılan bir şiar" olan yeni dünya düzeni söylemi, çok sık kullanılması ve deşifre olmasından kaynaklı olarak gözden düşüp entelektüel modası geçince, onun yerine küreselleşme anlayışı entelektüel piyasaya sürülmüştür (Kızılcılık, 2002:17).

Kapitalizmin bir bütünsellik içinde küreselleşme aşamasında aksi yönde hareket edecek olan çevresel devletler hızla dışlanıp değersizleştirilme ve çökertilme tehdidi ve fiili politikalar ile karşı karşıya kalabilirler. Ekonomik sistemi dünya kapitalizmi ile özdeşleşen ekonomiler, "kutuplaşma" teorisi çerçevesinde kapitalizmin işleyişini ve bu işleyiş içinde merkez-çevre ilişkilerini gözardı etmemek durumundadır (http://www.teori.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=77, Erişim Tarihi: 10.10.2017.).

Merkezden çevre ekonomisine dayatılan küreselleşme olgusu merkezde konuşlanmış güçlü sermaye açısından hem yeni pazarlara, hem üretim faktörlerine, hem de yeni faaliyet ve kar alanlarına açılma anlamına gelmektedir. Bu üç alandaki açılımda da "piyasa süreci"nin dayatılması, güç ilişkisini hâkim kılarak tüm bu alanların merkez sermaye tarafından sömürülmesini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (http://www.teori.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=77, Erişim Tarihi: 10.10.2017). Yani merkez ülkelerle çevre ülkelerin karşılıklı olarak küreselleştikleri bir durum sözkonusu değildir. Bir başka deyişle, küreselleşme söylemi ile ABD'nin öncülüğündeki merkez ülkeler, çevre ülkeleri, küreselleşmenin ekonomi politikası olan "serbest piyasa" ekseninde şekillendirilmeye çalışılmaktadır Böylece, merkez, sermaye daralan kar hadleri ve kriz sorunlarını aşmaya ya da hafifletmeye çalışmaktadır (Erdem, 2009:66).

Kapitalizm geliyor ve dünya ekonomisinin yapısı işleyişi ve içsel bağlarında önemli değişimlere neden oluyor. Bu değişimler sonuçta ekonomilerin birbirlerine olan bağımlılıklarını arttırarak daha şiddetli bir entegrasyona yol açıyor. Ulusal ekonomiler birbirlerine daha yakından bağlanıyor. Bu da diğer her şeyin yanında ekonomik med cezirlerin daha büyük bir senkronizasyonuna ve işbirliğine yol açıyor. Dünya üretim ve tüketim kalıpları birbirleriyle daha büyük bir karşılıklı bağımlılık ilişkisine giriyor. Genel olarak mal, hizmet, sermaye, finansal araçlar piyasaları ve daha küçük boyutlarda emek piyasaları dünya çapında daha entegre hale geliyor (Went, 2001:42).

Küreselleşmeye ait değerler sistemi tüketim tarzı, toplumsal yapılanma, devlet türü vs. gibi olguların tümü neoliberal ideoloji ile meşrulaştırılmakta ve kurumsallaştırılmaktadır. Neoliberalizm “küresel” boyutta bir hegemonya kurmuştur. Bu hegemonya ABD liderliğindeki gelişmiş ülkeler tarafından kontrol edilen “tekeller” sayesinde küreselleştirilmektedir (<http://bilgitoplumu.blogspot.com/2004/12/uzun-srete-kreselleme.html>, Erişim Tarihi: 16.11.2017).

Bu çerçeveden bakıldığında neoliberalizm kapitalizmin gereklerine göre toplumları yeniden yapılandırmaya ve sosyal ilişkileri buna göre düzenlemeye çalışan bir projedir. Bu projenin rakipsiz- hegemonyası küreselleşmeyi kapitalizmin diğer iç evrelerinden farklı kılmaktadır. Neoliberalizm küresel boyutta bir hegemonya kurmuştur. Bir başka deyişle neo-liberalizm küreselleştirmiştir (<http://bilgitoplumu.blogspot.com/2004/12/uzun-srete-kreselle-me.html>, Erişim Tarihi:16.11.2017).

Küreselleşme olgusunu toplumsal hayatın yeniden düzenlenmesini içeren bir siyasi/iktisadi önlemler reçetesi olarak gören *neoliberal* felsefenin yaklaşımı açıktır: Küreselleşme kendi nesnel yasalarına sahip, sanki karşı konulamaz(karşı çıkılmaması gereken)ve kaçınılmaz bir süreçtir. Dolayısıyla tüm ülkelerin bu sihirli akımdan yararlanabilmesi için gerekli toplumsal/siyasi/iktisadi düzenlemeleri(yapısal ”reformlar”)başarması gerekmektedir. Neoliberal küreselleşmenin nimetleri olan uluslararası sermaye ve dolayısıyla çağdaş teknoloji, ancak bu kararlılığı sergileyerek gerekli yapısal düzenlemeleri başarmış ülkelere nasip olacaktır(Yeldan,2008:19).

3.3. Ekonomik Faktörler

Küreselleşmenin ekonomik boyutu en çok öne çıkan ve en tartışmalı boyutudur. Ekonomik boyut küreselleşmenin diğer boyutlarına göre de en eski dönemlere dayanan ve derinleşmiş boyutudur. Öyle ki günümüzde ekonomik alanda bir milliyetçilikten söz etmek hiçbir ekonomik, siyasal ve toplumsal sistemde olanaklı görünmemektedir. Yabancı sermaye, sosyalizmin koyu bir şekilde uygulandığı ülkeler tarafından bile arzu edilir olmuş ve bu sistemlerin yıkılmasına giden süreci hızlandıran bir faktör de olsa, yabancı yatırımlar teşvik edilmiştir. Sonuçta günümüzde çok uluslu şirketlerin yönlendirdiği küresel bir ekonomik düzen, dünyanın her yanında etkinliğini sürdürmektedir (<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der49m1.pdf>, Erişim tarihi:11.11.2017).

Küreselleşme, daha öncede ifade edildiği gibi, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisi ile entegrasyonu ve tüm iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlanmaktadır. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi deyince, genellikle uluslararası uzaklığın kaybolunması nedeni ile ekonomilerin giderek daha fazla birbirine bağımlı (entegre) hale gelmesi ve ekonomik işbirliğinin sayesinde daha yüksek bir büyümeye ulaşılması ve böylece refahın maksimize edilmesi ifade edilmek istenir. Ekonomik küreselleşme, aslında açık pazar ekonomisinin kapitalist örgütlenme mantığının sağladığı etkinliği gözler önüne sermekte, uluslararası ticaretin örgütlenme noktasında öne çıkan Batılı sermaye çevrelerinin ulaştığı zenginliğe işaret etmektedir. Bu süreç ekonomik bütünleşme olgusunu da beraberinde getirmektedir. Sonuçta çok uluslu sermayenin gereksinim ve isteklerine uygun bir ekonomi kurmayı hedefleyen neo-liberal politikaların sürekli genişleyen bir uygulama alanı bulmasına yol açmaktadır. Bu kavram, mal ve faktör akımlarının engellenmeksizin gerçekleştirilebilirliği ile piyasa aktörlerinin rekabette eşit fırsatlara sahip kılınmasını içermekte, üretimin, finansın, ticaretin küreselleşmesini anlatmaktadır (Eroğlu,2002:26 ve http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/56/1/4_gulten_demir.pdf, Erişim Tarihi: 08.11.2017).

Ekonomik ilişkiler ağının dünya çapında yoğunlaşması ve derinleşmesi elbette önemi azımsanacak bir olgu değildir. Zira ekonomik ilişkiler ağı bütün insanların hayat seviyelerini ve maddi konumlarını doğrudan etkilemektedir. Belki de bu yüzden olsa gerek, küreselleşme söz konusu edildiğinde akla gelen ilk yansımaları hep ekonomi merkezlidir. Ülkelerin dış ticaretini serbestleştirmesi, doğrudan yabancı yatırımcıları çekebilmek için pazar ekonomisi ilkeleri çerçevesinde yasal ve idari önlemler alması gibi uygulamalar istihdam artışı ve büyüme gibi makroekonomik hedeflerle yakından bağlantılıdır. İstihdam ve büyüme ise insanların hayat seviyelerini belirleyen ve onlara geleceğe dönük planlar yapma fırsatı veren olguların başta gelenlerindedir. Bu yüzden ekonomik ilişkiler ağının derinleşmesi ve yoğunlaşması küreselleşmeyi tanımlamada en önemli kaynaklardan biridir (Ateş, 2006:27).

Bunun yanında ekonomik alanda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde benimsenen ekonomik sistem ve buna bağlı olarak uygulanan ekonomi politikaları da giderek benzerlik göstermektedir. Sovyet Bloğunun çöküşü ile birlikte dünyada liberal ekonomik düzen yeni serbest piyasa ekonomisi giderek yaygınlaşmaktadır. Tüm dünyada kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Devletin sınırlanması ve küçültülmesi ve bu şekilde piyasa ekonomisine daha fazla işlerlik kazandırılması görüşleri

önem kazanmaktadır. Dünya ticareti giderek serbestleşme eğilimindedir. Uluslararası ekonomik ilişkilerde eski korumacılık anlayışının yerine serbest ticaret görüşü benimsenmektedir. Sadece dış ticaret alanında değil mali ve parasal alanlarda da liberalleşme sürecinin geliştirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Devletin vergi, borçlanma, para gibi araçları piyasa ekonomisinin işleyişini bozmayacak şekilde kullanması savunulmaktadır. Böylece, dünyada uygulanan ekonomik sistem ve ekonomi politikaları giderek birbirine yakınlaşmaktadır. Kısaca küresel ekonominin daha fazla yoğun olarak gündeme gelmesiyle birlikte serbestleşme daha fazla önem kazanmaktadır (DPT. 2000:23).

İçinde bulunduğumuz süreci çeşitli yazarlar farklı kavramlarla açıklamaktadır. Bu değerlendirmelerin içerisinde en yaygın olanları, “Sanayi ötesi” “bilinçli toplumu” “Sembol veya hizmet ekonomisine dayalı toplum” “kapitalist ötesi toplum” gibi burada içinde yaşadığımız süreci anlatmada herhangi bir kavram üzerinde görüş birliği olmasa da kesin olan şu iki bugünkü toplum yapısı “Sanayi Toplumu” değildir (DPT, 2000:23).

Küreselleşme, bu bağlamda sanayi ekonomisinin son aşaması ve bilgi ekonomisinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Sanayi mutlak olarak ekonomideki ağırlığını yitirmemiş ancak göreceli zayıflama trendine girmiştir. Diğer yandan da ekonomik yapıda hizmet sektörünün payı yükselmekte, aynı zamanda sanayi sektörünün hizmet sektörüne bağımlılığını arttırmaktadır (Dulupçu, 2001:14).

Küreselleşme sürecinin yüzyıllardır süren ekonomik ilişkiler açısından insanlığı yukarıda ifade edilen sona götüreceği şekilde köklü bir dönüşüme işaret ettiğini varsayalım. İnsanlığı bu ideal sanayi ulaştıracak olan da, üretim faktörlerinin mal ve hizmetlerinin, yatırım ve yönetim ile ilgili bilgilerin uluslararası engel tanımadan dolaşmaları olarak sunuluyor. Uluslararası engel tanımadan dolaşan sadece finans sermayesi, diğer üretim faktörleri, mal ve hizmetler, yatırım ve yönetim ile ilgili bilgiler açısından böyle bir durum söz konusu değil. Küreselleşme sürecinin dünyayı idealize edilen sona ulaştıracağı varsayım olarak alınsa bile bu süreci gerçekleştireceği düşünülen koşulların ne kadar uzağında bulunduğumuz açık. Bu durumda uluslararası toplumsal ve ekonomik ilişkilerin geleneksel mekâna bağlı kısıtlamalardan çözümlene sürecine girdiğinin vurgulanmasına neden olan koşullar neler? Bir başka deyişle yüzyıllardır süren ekonomik ilişkilerdeki hangi tür dönüşümler küreselleşme olgusunu gündeme getirdi? (http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/56/1/4_gulten_demir.pdf, Erişim Tarihi: 08.11.2017).

3.3.1. Ekonomi Politikalarında Dönüşüm Ve Yeni Ekonomik Düzen

Son çeyrek yüzyılda hızlanan ve küreselleşme olarak nitelenen sürecin ortaya çıkmasında bilim ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, taşıma/ulaştırma maliyetlerindeki azalma ve bunların üretim teknikleri ve piyasaların bütünleşmesi üzerinde yarattığı köklü değişiklikler kuşkusuz önemli ölçüde etkili olmuştur. Bugünkü küreselleşme sürecinin kökenleri neoliberalizmin 1970’li yılların sonlarında başlayan yükselişiyle yakından ilişkilendirilebilir (<http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, Erişim Tarihi: 15.11. 2017).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan birikim modelinin sonucu olarak, *merkez*’in sanayileşmiş ülkelerinin 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren durgunluk ile enflasyonun bir arada yaşandığı bir krize (stagflasyon) sürüldüğünü biliyoruz. Döneme egemen olan *keynesian* paradigmanın, müsebbibi olduğu bu krizin aşılması bağlamında çaresiz/yetersiz kalması, bu paradigmaya dayandırılan ”refah devleti” söylemini ve uygulamasını prestij kaybına uğratmaktadır. Bir başka ifade ile *toplumsal tavırlar* ve kendini bu tavırlara göre düzenleyen *siyasi mekanizmalar* değişmeye başlamıştır. Bu durumda sözkonusu krizin aşılmasını ve kapitalizmin kendini yeniden üretmesini sağlayacak bir paradigmanın oluşturulması gerekmektedir (Aydın, 2003:70).

Bu süreçte neoliberal yaklaşımlar iflas eden Keynesyen politikalardan doğan boşluğu doldurdu. Bu yaklaşımlar krizi Keynesyen önerilerle ve devletin ekonomideki baskın konumuyla ilişkilendirdi. Örneğin, ABD’de arz iktisatçıları devlet müdahalelerinin krizin temel sebebi olduğunu söylüyordu: devlet, aşırı vergi baskısı uygular ve sosyal kesintiler yapar; bu politikalar sermayenin kazancını azaltır, yatırımı engeller. Buna karşılık arz iktisatçılarının iki temel politika önerileri vardır: ilki vergilerin azaltılmasıdır, bu üretimi teşvik edecek, yatırımları artıracaktır; ikincisi, asgari ücretin, işten çıkarma süreçlerindeki kuralların kaldırılması, sosyal ve çevresel korumanın hafifletilmesidir (Öztürk, 2005:13). Bu, tür düzenlemeleri yapmak üzere; üretimin organizasyonu, ekonomi politikaları ve uluslar arası ekonomik ilişkiler ile ilgili yeni yapılanmaların gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda faiz getiren sermaye için yeni değerlendirme alanları yaratılmış, reel üretimde kalan sermaye ise verimlilik ve kar oranlarını yükseltmek üzere yeni stratejiler geliştirmiştir. Sermayenin değerlendirme güçlüklerini aşma arayışları iktisat politikalarında da yeni bir paradigmaya küreselleşmeye geçişin koşullarını hazırlamıştır (http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/56/1/4_gulten_demir.pdf, Erişim Tarihi:08.11.2017)

Yeldan, dünya kapitalizminin 1970'lerden itibaren içinde bulunduğu küreselleşme sürecine yön veren dinamikleri dört ana başlık altında toplamıştır. Bunlar: (1) kapitalizmin altın çağı boyunca süren yüksek birikim temposunun yarattığı aşırı üretime dayalı kriz; (2) söz konusu dönemin sermaye/emek çelişkisine damgasını vuran Fordist endüstriyel ilişkilerin beslediği kar sıkışması; (3) uluslararası kapitalist rekabetin yoğunlaşması ve (4) finansal sistemin serbestleştirilmesi sonucu yükselen finansal sermaye ve spekülative birikim tercihlerinin sanayi yatırımlarının önüne geçmesi (Yeldan, 2002:20). Böylece 1930'lu yıllarda lanetlenmiş olan liberalizm bu defa yeni bir ambalaj (neoliberal dalga ya da küreselleşme) ve kaçınılmazlık vurgusu ile maddi ve simgesel olarak yeniden üretilir (Aydın, 2003:22).

Kapitalizmin yaşadığı yapısal krizin sonucu olarak ortaya neoliberal küreselleşmenin kök salması ve derinleşmesinde, etkili sanayileşmiş ülkeler, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar çok önemli rol oynadı. Bu kuruluşların başta ABD olmak üzere yakın hissedarlarıyla ilişkileri öteden beri bilinmekle birlikte son on, on beş yılda iyice gün yüzüne çıktı. Özellikle kısa dönem istikrarsızlık içindeki az gelişmiş ülkelerin iktisat politikalarına müdahalesi oldukça eskilere dayanan IMF'li 1980 yıllarda Dünya Bankası da eklendi ve yapısal uyum politikalarıyla özellikle dış ticaret serbestleştirilmesi ve özelleştirme gibi alanlarda önemli ölçüde etkili oldu. 1993 yılında sonuçlanan yedi yıllık Uruguay müzakere sürecinin bir ürünü olarak 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) de neoliberal küresel düzenin kurumsal yapısının temel taşlarından birini oluşturdu (<http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, Erişim Tarihi:15.11.2017).

Öyleki küreselleşme yolunda atılan en önemli adım GATT'ın (General Agreement on Trade and Tariff) imzalanması ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulmasıdır. DTÖ, dünya üzerinde yenedünya düzeni-nin gerektirdiği ekonomik liberalleşmeyi gerçekleştirmekle görevli kuruluştur. Yenedünya düzeninde mal ve hizmet akımları üzerindeki tüm engeller kalkmakta, sermaye-yenin serbest dolaşımı konusunda çabalar sürdürülmektedir (Ertuna vd.,2006:7). Tonak(200:30)' da bu durumu: "İster küreselleşmeden, ister uluslararasılaşan dünya ekonomisi eğilimlerinden söz edilsin, son dönemde değişimleri izlemek amacıyla kullanılan ampirik göstergeler, genellikle ihracat ve yabancı sermaye yatırımları artışlarıdır. Kanımızca, bu göstergelerdeki artışlar dünya ekonomisinin bütünsel gelişmesinden çok, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki kar hadlerinin düşüşünün yol açtığı 1970'lerin krizinin hızlandırdığı eğilimler olarak görülmelidir" şeklinde değerlendirmiştir.

Aynı şekilde Kazgan(1994)da:"Gerçekte küreselleşme terimi de, olgusu da 1980 sonrası yıllarda ortaya çıkan ve temelde karlılığı yükseltmek amacıyla Merkez sermayesinin otonom(kendiliğinden)hareketinin her biçimiyle bütün sınırları adım adım zorlayarak yıkmasını, böylece karını en çoklaştırmayı gerçekleştirmesini anlatan bir süreçtir. Merkez'de düşen kar hadleri sermayeyi otonom hareketinin her biçimiyle, yani ister parasal akışları biçimiyle ister makine-donanım biçimiyle olsun, dünyada kar hadlerinin daha yüksek olduğu alanları aramaya itti. Bulduğunda oralarda yerleşebilmesi, istediği gibi sınırları aşarak girip çıkabilmesi, dünyanın yeni bir şekillendirmeye girmesini gerektiriyordu. Paralar konvertibl olmalı, mallar ve hizmetler kadar sermaye hareketleri, daha doğrusu mali piyasalar, tam serbestleşmeli, ülkelerin ve onların şirketlerinin rizikoları ciddi biçimde izlenmeli ve bir derecelendirmeye bağlanmalıydı. Çevre kadar Batı Avrupa'da, birçok ülkede en karlı olabilecek tekel konumundaki alanlar kamu şirketleriydi. Yeni Düzen'de "özelleştirme" gündeme getirildi, bunun erdemlerine herkes inandırılmaya çalışıldı ve modaya düşkün olanlarca hemen benimsendi, üstelik olayın ne olduğunu anlamadıkları halde"

1970'li yılların sonunda, aynı amaçlar doğrultusunda birlikte hareket eden IMF ve Dünya Bankasının katkılarıyla neoliberal iktisat politikaları az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmına yayıldı. Bu politikalar mal ve faktör piyasalarında fiyat müdahalelerinin kaldırılması, dış ticaretin ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi, kamu iktisadi kuruluşlarının özelleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımların ve dış finansal akımların serbestleştirilmesi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal hizmet alanlarında özelleştirme eğilimlerinin yaygınlaştırılması ve işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi gibi amaçları ön planda tutarak bu ülkeleri dışa açık serbest piyasa ekonomisi doğrultusunda dönüştürme yolunda etkili oldu. Bu politikalar farklı ülkelerde farklı sıralama ve farklı hızda uygulanmış olsalar da bu amaçlar doğrultusunda birbirini destekleyen kendi içinde bir tutarlı bir önlemler demeti olmuştur (<http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, Erişim Tarihi:15.11.2017).

Böylece yeni düzen sanki değişmez ve evrensel bir öğretiymiş gibi bütün iletişim olanaklarıyla çevreye yayılır. Uluslararası finans kurumlarından ders kitaplarına yeni kurumlara kadar çok değişik araçlar bu bağlamda kullanılır. İşte 1970'li yılların sonu 1980'li yılların başında ortaya çıkan yeni ekonomik düzen uzun süreli yoğun bir durgunluğun bu amaca dönük bir sonucudur (Kazgan, 1994:50)

Söz konusu oluşum yeni bir ulusötesi kapitalizm çağının başlaması olarak yorumlanmaktadır ve bu anlamda küreselleşme, kapitalizmin yeni niteliksel dönüşümü olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, Yeni Dünya Düzeni'yle ilgili olarak iki farklı ana düşünceden bahsedilebilir. İlkine göre küresel sistem, II. Dünya Savaşından bu yana önemli bir dönüşümden geçmemiştir. Hızlı zamandan beri işlenmekte olan sürecin devamı olmuştur. İkincisine göre ise, Dünya ekonomisi, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren, 1980'li yıllarda hızlanarak ilerleyen bir küreselleşme eğilimi içindedir. Bu küreselleşme eğilimi içindedir. Bu küreselleşme eğilimi sadece niceliksel bir karakter taşımamakta, bir önceki dönemden niteliksel olarak ayrılan oluşumlar ve kurumlar yaratmaktadır. Bu açıdan Merkantilistlerin bir bölümü 20. yüzyılın ortalarında kapitalist gelişmenin bir başka aşamasının ortaya çıktığı tezini ileri sürmektedir. Bu aşamanın ana niteliği de teknoloji ve bilimin kar getiren yeni alanlarda kullanılmasıdır. Ayrıca, üretim ve karda, çok uluslu şirketler aracılığıyla küresel ölçeğe genişletilmektedir (Eroğlu, 2002:14).

Gerçekten de bu dönem değerlendirildiğinde her iki bakış açısını da destekleyecek gelişmeleri gözlemek mümkündür. Biz iki düşüncenin birbirlerini reddedecek biçimde değerlendirilmesinden yana değiliz. Birbirinden farklı gelişmeleri kavramak açısından her ikisi de anlamlı çerçeveler sunabilir. II. Dünya Savaşından bu yana kapitalizm daha önceki dönemlere oranla çok daha hızlı ve çeşitli değişimlere sahne olmuştur. Sistem özü itibarıyla aynı kalmakla birlikte bugün küresel kapitalizm denen yeni kavramsal kategorilerin gerekli olduğu bir aşamayı yaşamaktadır. Dünya ekonomisini tek bir bütün haline getiren toplumsal, politik ve kültürel alanları da içine alarak ulusal sınırları aşan bir oluşum içinde üretim ve kar sermaye hareketleri ve teknoloji bu oluşumda şirketler aracılığıyla küresel ölçeğe genişlemekte ve dünya ekonomisinde genel olarak bu şirketlerin denetimine doğru bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimin dinamikleri farklı dönemlerde farklı ilişkiler tarafından belirlenmiştir. Özellikle, sürecin önündeki birçok engelin 1970'li yıllardan sonra giderek ortadan kalkması bu oluşumu hızlandırmıştır (Ataç, 2000:95-96). 1990'lı ve sonrası yıllarda, bu sürecin temel belirleyicileri uluslararası sermaye akımları ve dolaysız yatırımlar olmuştur.

Küreselleşmenin gelişim sürecini hızlandıran temel dinamik, uluslar arası mal ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini öngören yaklaşımları çok sayıda ülkenin benimseyerek veya benimsemek zorunda kalarak ulusal politika haline dönüştürmesi ve gerek uluslar arası ticaretin gerekse sermaye hareketlerinin üzerindeki kısıtlamaları ve denetimleri tedrici olarak azaltan uygulamaları hayata geçirmesidir. Bu bağlamda çok sayıda ülkenin 80'li yılların başından itibaren uluslararası ekonomi ile bütünleşmeyi ön gören yapısal uyum programları uygulamakta beklendiği gözlenmektedir. Bu programlar, piyasaların serbestleşmesini ve çok uluslu örgütlenmelerin (ulus ötesi) şirketler yaygınlaşmasını mümkün kılarak küreselleşme sürecinin hızlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. (Yeldan, 2002:20).

Küreselleşmenin sonuçlarına ilişkin de bir görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. Bazıları küreselleşmenin dünyada refahı arttıracığını, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkları azaltacağını ifade ederken bazıları da aynı kavramı sömürgeciliğin modern yaklaşımı olarak ifade etmişlerdir(Kaya,2009:14).

Bunun yanında küresel gelişmelerin sonuçlarına ilişkin iki temel iddia ortaya atılmaktadır. İlk yaklaşım eşitleme yaklaşımı olup, ekonomik bütünleşme ve birleşmelerle sermayenin hareketi sonucu faktör fiyatlarının eşitleneceğini ve bu süreçten az gelişmiş ülke ve bölgelerin yararlanacağını savunan liberal yaklaşımdır. İkinci yaklaşım ise kutuplaşma yaklaşımıdır. Bu yaklaşım üretim faktörlerinin hareket yönünün niteliklerde merkeze doğru, niteliksizlerde ise çevreye doğru olduğunu, bu nedenle olumlulukların merkezde olumsuzlukların çevrede toplandığını belirtmektedir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinden gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülke ve kesimlerin istisnalar dışında kaybettiği vurgulanmaktadır. Nitekim dünyada en fakir %20 ile en zengin %20 dilimleri arasındaki fark 1960'da 30 kat iken bugün 82 kata çıkmıştır (Yılmaz, 2004:110).

Ayrıca 2008 yılında küresel kriz kapitalist sistemin 1929 Büyük Depresyondan bu yana en ciddi ve şiddetli krizlerden birini yaşamıştır. Bu krizin en dikkat çekici yanlarında birisi ise doğrudan doğruya sistemin merkezi olan ABD'de patlak vermesidir. Başlangıçta finansal piyasalarla sınırlı olacağı tahmin edilen kısa denilecek bir sürede reel piyasalara da sıçrayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır (<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma9.pdf>, Erişim Tarihi:12.11.2017). Bununla birlikte bugüne kadar uygulanan neoliberal iktisat politikaları sorgulanmaya ve kapitalizmin geleceği tartışılmaya başlanmıştır.

4.SONUÇ

Küreselleşme 1980'li yıllardan itibaren herkesin dilinde olan çok popüler bir kavram olup, neredeyse her konuda başvurulacak ve tabiri caiz ise her kapıyı açacak bir anahtara dönüşmüştür. Küreselleşmeye karşı

olanlar da taraf olanlar da, birçok ekonomik, siyasi ve sosyal vb. olayların ve sorunların sebep ve sonuçların bu kavram ile analiz etmekte veya açıklamaktadır. Kavramın çok yönlü kullanılması, zaten karışık ve çelişkili faktörler içermesi dolayısıyla tanımlanmasını zorlaştırmıştır. *Ayrıca küreselleşmeyi açıklamakta yararlanılan dünya görüşleri, bakış açıları ve ideolojiler değiştikçe tanımı da içeriği de değişmektedir.* Küreselleşme ile ilgili birçok tanım olmasına rağmen, bunlardan ortak ve tutarlı bir tanım yapmak pek de kolay değildir.

Bunu aşmak üzere; küreselleşmeyi farklı aşılardan ele alan birçok tanımı ele aldıktan sonra, tanımlardaki ortak unsurları ortaya çıkararak, bu unsurları kapsayan bir tanım yapmaya çalıştık.

Küreselleşme birçok unsuru kapsamasına rağmen hangi unsurları içermesi gerektiğine ilişkin bir konsensüs olmamasına rağmen genel kabul görmüş biçimi olarak şu tanımlama yapılabilir: Küreselleşme; üretim faktörleri (insan ve sermaye), teknoloji ve hizmetler bakımından bütünleşmenin sağlanmasıdır, şeklinde tanımlanabilir.

Ayrıca küreselleşme süreci; kapitalizmin doğasına ve tarihine dayandığından tanımlarda kapitalizmin kurumları piyasa ekonomisi ve liberal ideoloji öne çıkmaktadır. Buna göre küreselleşme; siyasi, ekonomik ve kültürel alanda sırasıyla liberal demokrasi, piyasa ekonomisi ve postmodernizm olgularına dayanan ve bunun sonucu oluşmuş küresel bir toplumu ifade eder.

Küreselleşmenin ne olduğu kadar ayrıca küreselleşmenin itici güçlerinin veya dinamiklerinin ne olduğu da önemlidir.

Küreselleşmenin her ne kadar ekonomik yönüne daha çok vurgu yapılsa da esasında küreselleşme ekonomik olduğu kadar siyasi, sosyal, teknolojik ve kültürel bir köklü dönüşümü kapsamaktadır. Bu açıdan küreselleşmeyi tek bir faktörle açıklamak mümkün değildir. Bütüncül bir yaklaşımla küreselleşmenin teknolojik, ideolojik ve ekonomik boyutundan bahsetmek mümkündür.

Küreselleşme, bilimin ve teknolojinin artan önemiyle ilgilidir. Teknolojiye dayalı bir toplum; coğrafyanın ve hammaddenin öneminin büyük ölçüde azaldığı, teknolojik yeniliklerin tarihi hızlandığı ve değişimin hızlı olduğu bir toplumdur. Değişimin itici gücü ise bilgi ve teknolojidir. Teknolojik gelişimin ve sanayi devriminin tarihine baktığımızda bunun sürekli bir süreç olduğunu görmekteyiz. Ancak sanayide devamlılık olmasına rağmen sanayi ilerleme, bir alandaki tedrici bilgi artışıyla değil, paradigmatik bir tarzda, yeni bir bilginin keşfi ve uygulanmasıyla veya eski bilginin yeni alanlarda uygulanmasıyla gerçekleşmektedir. Yani yeni bir bilginin yeni bir alanda kullanılması ile toplumsal alanda köklü değişiklikler oluşmaktadır (Yılmaz, 2004:31).

Teknolojik gelişmeler sayesinde-ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojisinde-mesafeler, zaman ve mekân kavramları anlamsızlaşmış, klasik tabirle dünya küresel bir köye dönüşmüştür. Ayrıca bilgi de üretim faktörlerine eklenmiş olup tüm iktisadi sosyal faaliyetlerde önem kazanmıştır. Bilgiye erişim kolaylaşmış, maliyetleri düşmüş ve toplumların iktisadi yapısı hizmetlerin ağırlıkta olduğu bir yapıya dönüşmüş, toplumda çağa özgü bir şekilde bilgi toplumu olarak nitelendirilmiştir.

Teknolojik gelişmelerin küreselleşmedeki bu ağırlığına rağmen, küreselleşme sürecinde tek başına belirleyici faktör olmayıp, teknolojik gelişmelerin yaşandığı zaman ve zemin koşullarının yani ekonomik ve siyasi koşullar ile bunlardaki gelişmelerin önemli olduğunu vurgulamakta fayda vardır.

Küreselleşme süreci ekonomik ve siyasi olarak kapitalizmden ayrı düşünülemez. Zaman zaman yaşadığı krizlerden kurtulmak için kapitalizm esasında büyük güçlerin ve uluslar üstü aktörlerin etkisiyle ve teknolojinin desteğiyle yenilenmek zorunda kalmıştır. Kapitalizmin 1970 yılında ortaya çıkan krizin sebebi olarak o güne kadar uygulanmış keynesyen iktisadi politikalar görülmüş ve bu iktisadi politikalar terk edilme kararı alınmıştır. Yerine; mal, para ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayan, buna engel olduğu varsayılan ulus devleti aşındırmaya çalışan, dış ticarete serbestleşmeyi öngören ve eğitim ve sağlık dâhil olmak üzere özelleştirmeyi benimseyen neoliberal ekonomi politikaları konulmuştur. İşte küreselleşme ekonomideki bu politika değişikliğinin, ekonominin liberalleştirilmesi olarak nitelendirilebilir.

Neoliberalizmin bu yükselişine bir de, 1980'lerin sonlarında SSCB ve Doğu Bloku'nun çökmesi de eklenince, solun soluksuzlaştığı bir ortamda neoliberalizm, adeta alternatif olmayan bir konuma yükselerek, gücünü pekiştirmiştir. Neoliberalizm dalgası bu tarihten sonra artık dünyanın batı kıyılarını dövmekle yetinmeyip, küreselleşmeci politikaların dayatılmasıyla dünyanın diğer yanlarına ulaşmaya çalışmıştır (Erdem, 2009:65).

Ancak 2008 yılında ABD'de yaşanan kriz neoliberal politikalara olan inancı törpülediği gibi, kapitalizmin öngörülerıyla uyuşmayan uygulamalara rastlanmış ve ayrıca kapitalizm kıyasıyla eleştirilmiştir.

Toparlayacak olursak bütün bu analiz bize aceba küreselleşme hakkında nasıl bir açılım sağlamaktadır? Kanımızca bu analiz küreselleşmeyi daha iyi anlamamızı sağlayacak temel aksiyomlar vermektedir: (<http://bilgitoplumu.blogspot.com/2004/12/uzun-srete-küreselleme.html>, Erişim Tarihi:16.11.2017).

- ✓ Kapitalist sistemin içinde çeşitli evreler olduğu;
- ✓ Bir evreden bir başka evreye temelli toplumsal, siyasi ve ekonomik sıkışmalar sonucunda geçildiği;
- ✓ Her evrenin farklı üretim sistemi, değerler sistemi, üretim tarzı, toplumsal yapılanma devlet türünden oluşan özel konfigürasyonu olduğu;
- ✓ Her evrenin şekillenmesinde sermaye ve emek sınıflarından birinin etkili olduğu.
- ✓ Bu aksiyomlar ışığında bakıldığında:
- ✓ Küreselleşme sanayi devriminden bu yana süreklilik arzeden kapitalist sistemin 1970'li yıllarda başlayan ve halen süren bir iç evresidir;
- ✓ Küreselleşme olarak adlandırılan bu evre yoktan varolmamıştır; kendisinden önce varolan evrede yaşanan ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sıkışmalar sonucunda ortaya çıkan genel krizi takiben ve o krizin dinamikleriyle oluşmuştur;
- ✓ Kendisine özel, bir konfigürasyonu vardır; post fordizm çerçevesinde küresel üretim sistemleri, batılı kültürel değerler, ulusal ve uluslararası ölçekte serbest pazar ekonomisi ve neoliberal devlet anlayışı;
- ✓ Bu konfigürasyonun şekillenmesinde sermaye birinci derecede etkili olmuştur.

Son olarak küreselleşme ile birlikte krizlerin de küresel çapta oluşmaya başlamasıyla, özellikle 2008 krizi ile birlikte, mevcut yeni dünya düzeninin revize edilmesinin sistemin kurumları IMF ve Dünya Bankası tarafından dile getirilmesi de ilginç olsa gerek.

KAYNAKÇA

- Alkan, S. İktisadi Yönelimler ve Sosyo-Politik Karşıtlıklar), Om Yayınları, İstanbul
- Ateş, D. (2006), Küreselleşme Ne Kadar Boyutlu?, Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı:7
- Ataç, K.(2000),Küreselleşme: Bir Değerlendirme, H.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi, Cilt:18
- Ay, İ. C.(2002), Küreselleşme Sürecinde Bölgeselleşme Eğilimlerinin Dinamikleri, (Der.
- Aydın, M. K. (2001), Sermayenin Küreselleşmesi Kapitalizmin Altın Döneminden Neoliberal Dalgaya Uzanan Süreç, Değişim Yayınları, İstanbul
- Balkanlı, A.O.(2002), Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine, Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:XXI, sayı:1
- Başoğlu, U. Ölmezogulları, N. & Parasız, İ.(2001). Dünya Ekonomisi Küreselleşme Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi, Ezgi Kitabevi Bursa
- Bauman,Z. (Çev. Abdullah Yılmaz) (2010), Küreselleşme Toplumsal Sonuçlar, Ayrıntı, İstanbul
- Bozkurt, V.(2000), Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımları (Der.Veyssel Bozkurt, Küreselleşmenin İnsani Yüzü, ss.17-33Alfa, Bursa,
- Cebeci, İ.(2011), Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Değerlendirilmesi, Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı:43
- Coştu, Y. (2005), Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:7-8
- Çalış,H.Ş. (2002), Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme” (Der. M. Ali Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi), ss.15-53Çizgi Kitabevi
- Dpt (2000), Küreselleşme, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT: 2544 – Ö.İ.K: 560, Ankara
- Çetin, B.N.(2008), Siyasi Küreselleşme Bağlamında Ulus Devlet Tartışmaları, Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları
- Dulupçu, M. A. (2001) Küresel Rekabet Gücü” Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

- Erdoğan, N.Y.(2008), Küreselleşme Bir Kavram Anatomisi, Demokrasi Platformu Fikir-Kültür-Sana Araştırması Dergisi, Yıl:4,Sayı:5
- Erdem, Ç.(2008), Küreselleşme ve Ulus Devlet, Demokrasi Platformu Fikir-Kültür-Sana Araştırması Dergisi, Yıl:4, Sayı:5
- Eroğlu, N.(2002), Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri (Der. Alkan Soyak) İktisadi Yönelimler ve Sosyo-Politik Karşıtlıklar, ss.13-50, Om Yayınları, İstanbul
- Ertuna,Ö.(2006) Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme, Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği Muhasebe ve Finans Dergisi, Sayı 30, 36-45.
- Eşkinat,R.& Kutlu,E. (2002), Dünya Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No:50, Eskişehir
- Friedman T.(2003) (Çev. Elif Özsayar), Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği, Boyner Yayınları, İstanbul
- Gökdere, A.(2001), Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Ankara Avrupa Çalışmalar Dergisi, Cilt:1, Sayı:1
- Güvenç, Nazım (1998), Küreselleşme ve Türkiye, BDS Yayınları, İstanbul
- Karaçor,Z.(2006), Küreselleşme Süreci ve İstikrar Arayışındaki Türkiye Ekonomisi, (Der.M.Ali Çukurçayır) Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi), ss.325-349,Çizgi Kitabevi,
- Karagül, M.(2001), Küreselleşme, Küresel Kriz ve Türkiye, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:15, sayı:2
- Karluk,R.(2009), Uluslararası Ekonomi,Teori ve Politikalar, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Kartal, Z. (2009), Kavramsal ve Tarihsel Yönleriyle Küreselleşme, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Say:8
- Kaya, M.(2009),Küreselleşme Yaklaşımları, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,13,1-16
- Kazgan,G.(1994), Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- Kızılcıkelik,S.(2002), Kapitalizmin Diasporası Olarak Küreselleşme", Eğitim Araştırmaları Dergisi, Sayı:6
- Koçdemir,K.(2001),Küreselleşme Koordinatları Okumak,Ötüken Yayınevi
- Olgun,H.(2006), Küreselleşme Kavramı ve İçeriğine Genel Bir Bakış, Sosyo Ekonomi, Ocak-Haziran, Yıl:2, Sayı:3
- Orhan,S.S. (2003), "Küresel İktisat Politikaları Olarak Liberalizasyon" (Der. M. Ali Çukurçayır), Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi, ss.435-445,Çizgi Kitabevi, Konya,
- Özgüç,N.& Tümertekin,E.(1999), Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul
- Öztürk,M. (2005), Sermaye Birikiminde Zorunlu Bir Uğrak Olarak Kriz, (Der. Fuat Ercan ve Yüksel Akaya, Kapitalizm ve Türkiye I Kapitalizm, Tarih ve Ekonomi),ss.13-37Dipnot Yayınları, İstanbul,
- Robertson, R. (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal) (1999), Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Somel,C.(2002), Az Gelişmişlik Perspektifinde Küreselleşme", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı: 18, Şubat-Mart-Nisan 2002, s.141
- Soyak,A.(2002), Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme, (Der. Alkan, Soyak), İktisadi Yönelimler ve Sosyo-Politik Karşıtlıklar), Om Yayınları, İstanbul, <http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/>,Erişim Tarihi,10.11.2017
- Stiglitz,J. E. (2002), Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Plan B, İstanbul
- Şamiloğlu, F.(2002), Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Finansal Kaynak Sorunu Gazi kitabevi, Ankara
- Şaylan,G.(2003), Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi, Ankara
- Tartanoğlu,A.(2002), Küreselleşmenin Dili", Mülkiye Dergisi, Cilt: XXV, Sayı: 229.

- Toprak,M.Doğanlar,M.,Döner,E.,Acar,M.&Açıkgöz. (2001). Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi Serbest Piyasanın Serüveni” Siyasal Kitabevi, Ankara
- Tonak, A.E.(2000), ÇTYA'nın Bağlamı: Küreselleşme ve Yabancı Sermaye, (Der. Ahmet E. Tonak), Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi sınıfı) İmge Kitabevi, Ankara, 27-45
- Törenli,N. (2004), Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, Bilim ve Sanat, Ankara
- Tutar,H.(2000), Küreselleşme Sürecine İşletme Yönetimi, Hayat Yayınları, İstanbul
- Ulagay, Osman (2001), Küreselleşme Korkusu ve 2001 Krizi Timaş, İstanbul
- Yeldan,E.(2002), Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler, Praksis, Say:7
- Yeldan,E.(2008),Küreselleşme, Kim İçin? Yordam Kitap
- Went,R.(Çev. Emrah DİNÇ) (2004), Küreselleşme Neoliberal İddialar Radikal Cevaplar, Yazın Yayıncılık, İstanbul
- Yılmaz, A.(2004), İkinci Küreselleşme Dalgası Kavram, Süreç ve Sorunlar, Vadi Yayınları, Ankara
- Zengingönül, O.(2005), Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz? Siyasa, Yıl:1, Say:1
<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der49m1.pdf>, Erişim tarihi:11.11.2017
<http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik440.pdf>, Erişim Tarih:12.11.2017
http://www.teori.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=77, Erişim Tarihi: 10.10.2017
<http://bilgitoplumu.blogspot.com/2004/12/uzun-srete-küreselleme.html>, Erişim Tarihi: 16.11.2017.
<http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, Erişim Tarihi: 15.11.2017).
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/56/1/4_gulten_demir.pdf, ErişimTarihi:08.11.2017
<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma9.pdf>, Erişim Tarihi:12.11.201